

T.C
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FUTBOL SEYİRCİLERİNİN EMPATİK EĞİLİMLERİ İLE SPORDA
SALDIRGANLIK VE ŞİDDET DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
(ŞANLIUFRA İLİ ÖRNEĞİ)

Mustafa BEŞKAT

Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Çetin ÖZDİLEK

KÜTAHYA

2016

BÖLÜM 1: GİRİŞ

Sporda ve günlük yaşamda insan hayatında önemli bir yer tutan saldırganlık olgusunu araştırırken amacımız futbol seyircilerinin empatik eğilimleri ile sporda saldırganlık ve şiddet düzeyleri arasındaki ilişkinin ve betimsel olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda futbol seyircilerinin empatik eğilimleri ile sporda saldırganlık ve şiddet bireysel sporlar, cinsiyet, yaş faktörü, yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık, şiddet, duygudaşlık, eğilim doküman, alt ölçekleri düzeylerinde bir farklılaşma olup olmadığı, kapsamlı olarak araştırılıp ele alınmıştır. Spor faaliyetleri, kişinin beden ve ruhen sağlık koşullarını koruma altına alan, fiziksel gelişimine katkı sağlayan unsurlardır. Ancak spor, bireysel faydanın yanı sıra sağlıklı bir toplum oluşturulmasına etkisi nedeniyle kamusal bir özelliğe de sahiptir. Sporun kamusal etkisi nedeniyle ki, Sporun günlük hayatımıza girmesi sporu günlük hayatımızdan çıkarmamak için hükümetin spora katkısı söz konusu olmalı ve sporun insanlar arasında geliştirilmesi için önlem alıcı kanunlar yapılması pozitif yükümlülüğü altındadır.

Günümüzde spor branşları içerisinde önemli bir yere sahip olup ve kitleleri kapsayıcı bir durum olan futbol, toplumun bütün kesiminden görmüş olduğu ilgi ve alakayla beraber, bazı toplumsal içerikli olayların çıkmasına ortam hazırlayarak neden gösterilmektedir. İçerisinde bulunan; fanatik taraftar, hooligan harekete bulunan taraftar, saldırganlık ve şiddet içerisinde bulunmaktadır.

Sporun, özellikle futbolun büyük bir endüstri kuruluşu haline gelmesiyle tüm dünyada futbola karşı istek büyük bir artış göstermiş bu istek ve kazanç uyandırma özellikle futbol karşılaşmalarında yaşanmakta olan saldırganlık ve şiddet olaylarının sayılabilen ve sayılamayan bakımından artış göstermesine olanak sağlamıştır. Basın kuruluşlarının ve sosyal içerikli medyanın saldırganlık ve şiddet olaylarını birebir takip etmesi olayların kısa süre içerisinde büyümesi sonucu toplumsal bir olayı gerçekleşmesine yol açmaktadır. Gereğince'de sporda saldırganlık ve şiddet ve düzensiz olan olaylarının zor olmayan bir asayiş sorunu olmadığı olağanüstü bir hal aldığından dile getirilmektedir.

BÖLÜM 2: GENEL BİLGİLER

2.1.SPORLA İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR

Seyirci, Oyun gösteri veya spor karşılaşmalarını, olayın gerçekleştiği yerde bulunarak izlemeyen bireydir (1). Seyirci, kolektif bir kimlik içinde kazanmanın ya da zaferin önemini kaybetmenin acısını yaşamaktadır. Takım tutmak insan psikolojisinin ya da sosyal gerçeğin içerisinde bu yatmaktadır. Yenmek ve yenilmek gerçeği ile beraber seyircide kendine güven, haz duymak, hırslanmak, kıskanmak gibi duygular yaşam deneyim içerisinde bulunmaktadır (1). Bu nedenle, günümüz şehirleşmiş ve sanayileşmiş toplumlarında spor, en etkin ve en mühim kitle kültür kurumlarından biri haline gelmekte ve geniş çevrelerin içerisine girdiği bir olgu kimliğine bürünmektedirler.

Saldırganlık, bütün canlılarda ortak olan bir dürtü sergilemektedir. Saldırganlık korunma, beslenme, cinsel içgüdülerinin içerisinde var olan ve onları bir araya getirip bütünleştiren bir alt içgüdü olarak ele alınmaktadır (2).

Saldırganlık, kötü düşünme yapma ya da yıpratma amacıyla bir kimseye karşı direkt hedef alarak aletli ya da alet olmadan bir harekette bulunma kişinin düşünce ve davranışlarını dışarıdan gelen direnmelere karşı, zorla karşısında durana fiziki ve diğer nedenlerle benimsetme amacı sergileyen, başkalarını incitme maksadıyla planlanan her türlü eylem ve davranıştır (8).

Yıkıcı Saldırganlık, Maslow'un, dışarıdan hissedilmese bile, insanların içlerinde yıkıcı saldırgan ve öfke gibi nedenlerle saldırganlık duygularının gerçekleşebileceğini savunduğunu söylemektedir. Yıkıcı saldırganlığın, istemeyerek yapılan hareketlerin oluşabileceğini savunmaktadır (9). İnsanların bir amaca ulaşmaya çalışırken hissetmiş oldukları üzüntü, kaygı gibi duygu durumlarının hedefe ulaşamama durumunda kendisini engellenmiş veya eksik hissederek bu duygu

durumlarını karşı tarafa zarar vererek toplum tarafından kabul görmeyen istenmeyen yıkıcı bir saldırganlık sergilemesidir.

Saldırganlık, insan hayatının her alanında, aile içerisinde, sokakta, okulda, spor müsabakalarında ve günden güne biraz daha artış gösteren önemli bir sorun haline almıştır. Saldırganlık ve şiddete neden olan olayların çoğalması, bu çoğalmayla saldırganlığın okullara yansması, okul çağındaki çocuk ve gençleri de kapsayacak şekilde çoğalması uzmanların, bilim çizgisinde tedbir alıcı ve kalıcı eylem planları planlamaları zorunlu kılmaktadır. Çocuklar ve yetişkinlerdeki saldırganlık ve şiddet davranışlarının gelişim göstermesinde öğrenmenin mühim bir role bürünmesine dair istatistiklerin ikna edici olmasına rağmen bu toplumdaki saldırgan davranışların hepsine öğrenmenin neden olduğu anlamına gelmemektedir. Şiddetin arttığı birey davranışından kaynaklandığı kesin bir yargıdır. Saldırganlığın ortaya çıkma nedeninin ise genetik yapıdan, sinir sistemi anatomisinden, iç salgılar ve fizyolojiden, dışsal maddeler ve toplumun etkisine kadar birçok faktörü içermektedir. Bu unsurlardan hiçbiri saldırganlığı yalnızca açıklayacak durumda değiller, ancak toplumdaki saldırganlık ve şiddet hareketlerinin kapsamı ve yoğunluğu kimlerin bu davranışlarla ilgili olduğuna dair bilgi elde eder (4).

Edilgen Saldırganlıkta, bireyler karşısındaki kişiye açık bir edimde bulunmadan saldırganlık duygularını tatmin etmektedir. Edilgen saldırganlık durumunda bireyler değişik kaygılardan dolayı statik bir davranış gösterip mücadeleden kaçma eğilimindedir. Bu nedenle edilgen saldırganlık, diğer insanlara hoş görünmek için istediği davranışın gösterilmemesi olarak tanımlanabilir (9).

Edilgen saldırganlık, ileri derecede sözel olarak iğneleme ve alay etme biçiminde ortaya çıkabilmektedir (10). Bu saldırganlık durumunu sosyal yaşamın her alanında gördüğümüz gibi sporda alanlarında da görmekteyiz. Örneğin; bir futbol oyuncusunun ceza alması sonucu hakeme karşı herhangi bir fiili eylemde bulunmadan sözlü saldırı olarak tavır sergilemesi ya da duygularını dışa yansıtmamasıdır.

Atılgnlık, saldırgan eylemi gerçekleştirme anlamına gelmemektedir. İnsanın kendini kolay bir şekilde ifade edebiliyor olması da bir tür atılgnlık olma eylemi

gösterebilir. Atılgnlık, başkalarının haklarını gasp etmeden, bireyin kendi haklarını kabul edebilir şekilde kabul görmesidir. Atılgnlık, dolaylı olmayan durumlardan fayda sağlayarak kurulan etik, etkileyici ve açık bir iletişim durumlarıdır. Ancak çeşitli gereksinim ve haklarımızı bu yolla desteklerken, bu hakların sizin hakkınız olduğuna inanmanız gerekmektedir (9). Bu sebeple atılgnlık, karşı tarafa hiçbir zarar gelmeksizin etkileyici bir iletişim halinde olarak yapıcı bir durumu ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Şiddet, insanın yaratılışından günümüze kadar gelen dönemde birçok sorunların ve çatışmaların nedeni ya da sonucu olarak gelişmekte olan bir toplumsal durum, kabul edilmeyecek bir gerçektir. Günümüzde şiddetin artış gösteren etkisi ile birçok sosyal bilimcinin araştırma konusunu oluşturmaktadır. Dünya ve Avrupa da şiddet hakkında çok kapsamlı incelemelerde bulunmasına rağmen, şiddet somut çözüme kavuşamayacak kadar karışık bir problemi içermektedir (3).

Spor, bireylerin fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimlerini sürdüren sosyal bir faaliyet alanıdır. İnsanları spora yönlendiren en önemli sebeplerden birisi de fiziksel görünümünden barışık olma anlamına gelen, beden algısıdır. İnsanların fiziksel görünümünden barışık olmaları, kendine güvenin ve kendini beğenme duygusunun en temel kaynaklarından birisidir. Spor, kişilerin fiziksel gelişimini sağlarken, aynı zamanda kendine güven duygusunu da geliştirmektedir. Ayrıca spor, kişilerin hayata psikolojik açılarından hazırlanmasını sağlayan en önemli faaliyet seklidir. Bu yönüyle spor, insanların bireysel ve toplumsal olarak psiko-sosyal dengesinin kurulmasına da katkı sağlar (5). Spor, dayanışma, karşısındakine saygı, sevgi, katılım gibi değer yargıları işbirliğiyle gençlerin sosyal aktiviteye katılmada katkıda bulunmakta ve onların kamu düzenlerine katılmalarını teşvik etmektedir (6).

Futbol, diğer spor dallarına göre, seyirlik bir spor olması ve çevreleri etkileyerek kendine bağlı duruma getirmesi durumu ile başka spor dallarından farklılık göstermekte ve önem arz etmektedir. Seyirciler psiko-sosyal açıdan değerlendirildiğinde, gündelik yaşamlarının dışına çıkarak farklı aidiyetlerle bu etkinliklere katılmaktadır (7).

Futbol Seyircisi; Futbol, seyirlik bir spor olması ve kendisine bağımlı hale getiren kitleleri etkilemesi bakımından diğer dallardan farklılık göstermektedir. Psiko sosyal açıdan bakıldığında, seyircilerin günlük hayatlarının dışına çıkarak farklı kimliklere bürünerek bu faaliyetlere katıldıkları gözlemlenmektedir. Futbol karşılaşmaları, özellikle kalabalık taraftarın içinde kişiliğin yok olması ve çeşitli dış uyarıcılarının etkisiyle arzu edilen veya arzu edilmeyen topluca olan olayların meydana geldiği bir ortam oluşturmaktadır (1).

Empati, Bir insanın, kendini karşıdaki bir kişinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru bir biçimde hissetmesidir (11). *Empati*, ister evlilikte olsun, ister anne - baba ve çocuk ilişkilerinde olsun, alışverişte ya da yönetimde karşıımızdaki kişiyle iletişim kurmamız için bize yararlı olan en önemli şeydir (3). İkili insan ilişkilerinin temelini başkalarının duygularını anlamaya çalışma ve tavırlarını onların psikolojik durumlarına göre düzenleyebilme becerisi kazandırıyor. İnsanın başkalarıyla iletişimini zorunlu kılan yaşamın tüm alanlarında bu kabiliyet önemini arttırmaktadır.

Empatik Eğilim, Doğuştan geldiği ve yaşantılar yoluyla belli bir miktar arttırılabileceği kabul gören, kişiliğin bir parçası olup; kişilerin gündelik davranışları içerisindeki duygudaş davranışları içinde ve duygudaş harekette bulunma kapasitesidir (12).

Empatik beceri de saldırganlık gibi bireyin içinde bulunduğu şartlara göre şekillenmekte, empatik becerisi gelişmiş olan bireylerin daha sağlıklı iletişim kurabildiği, hayatı daha iyi anlamlandırabildiği, sorunların çözümünde daha sağlıklı kararlar verebildiği ve dolayısıyla daha az saldırgan tutum sergilediği belirtilmektedir (3).

2.2. SALDIRGANLIK

2.2.1.Saldırganlığın Tanımı

Kişinin, bilerek ve kasıtlı bir şekilde toplum çevresine psikolojik veya fiziksel olarak zarar vermeye yönelik bir harekette bulunmasına saldırı denir (13). Saldırganlık ise; fiziksel, sözel veya psikolojik olarak kendisine, canlı ya da cansız varlıklara zarar vermek amacıyla kasıtlı olmadan ya da niyetli bir şekilde yapılan herhangi bir davranış olarak tanımlanır. Dolaylı veya dolaysız bir şekilde zarar vermeyi hedefleyen davranış (aşağılanma, engellenme, tehdit edilme) söz konusu olduğunda, saldırganlık veya saldırgan davranıştan söz edilmektedir (13). Saldırganlığı dört maddede araştırmak gerekir. Birinci madde, saldırganlığın bir davranış biçimi olmasıdır. İkinci madde, kasıt unsuru söz konusudur. Üçüncü madde, saldırganlık, zarar verme veya incitmeyi gerektiren bir davranış unsurudur. Dördüncü madde ise, canlı varlıklara karşı sadece uygulanabilir bir yöntemdir (13).

2.2.2. Sporda Saldırganlık

Sportif müsabaka veya yarışma sırasında dile getirilen olaya dâhil olan cümlelerden (sporcu, çalıştırıcı, seyirci) bir veya birçoğunun psikolojik, biyolojik ya da toplum unsurlarından etkilenecek, spor dalına özgü konulmuş kurallarının dışına çıkarak, karşıdaki insana zarar vermek yâda bir hedefe ulaşmak nedeniyle gerçekleştirdiği sözel eylem yâda fiziksel eylemler olarak ifade edilir (1).

Sporda saldırganlığın, genellikle engellenmeden kaynaklı olduğu söyleyebiliriz. Engellenen bu; başarılı olma, tanınma, saygınlık, üstünlük, güç kazanma ve egemenlik sağlama gibi isteklerin önlenmesi sonucu oluşur. Eğer böylesi bir engelleyici, karşı bir saldırganlık oluşturursa çalıştırıcı ve sporcu engellenmenin kaynağını birlikte tanımlayarak bu durumdan en çok yararı sağlamaya çalışmalıdır. Saldırgan enerjiyi amaca yönelik kullanmaması sporcunun, enerjisini boşa harcaması demektir (1).

Spor açısından, üzerinde durulması gereken iki önemli ana madde bulunur: Bunlardan birinci madde; saldırının hangi nedenle ve hangi kasıtlı yapıldığıyla ilgili olduğu; İkincisi madde ise saldırının yöneldiği hedefidir. Rekabetin yaşandığı ve seyircisinin izleyici olarak bulunduğu mücadele gerektiren spor karşılaşmalarında, saldırganlık ve şiddetin oluşabilmesi için uygun ortam hazır duruma gelmiş demektir.

Fakat her rakibe zarar veren davranışı da saldırganlık olarak nitelendirmez. Spor yarışmalarındaki saldırganlığın sınırlarını, ilgili spor dalının kurallarıyla, yapılan hareketin oluşturduğu niyet ve kasıt belirler (1).

Freedman ve arkadaşları, saldırganlığı üç ana başlık altında toplamıştır;

- a. Özgeci (prosocial) saldırganlık; grubun moral durumları içerisinde kabul edilebilir amaçlar çizgisinde, sosyal olarak kabul gören saldırganlık,
- b. Düşmanca (antisocial) saldırganlık; toplum tarafından kabul görmeyen, topluma karşı kışkırtılmamış ya da tahrik edilmemiş suç eylemleri olarak saldırganlık,
- c. İzin verilmiş saldırganlık; toplum kurallarının dışını aştığı ve kabul edilmiş etiksel standartlara ters düşmeyen saldırganlıktır. Golê gitmekte olan ileri kanat sporcu karşı rakip oyuncusundan topu almak isteyen savunma oyuncusunun rakibin ayağına temas etmesi örnek gösterilebilir (13).

Sporda saldırganlık bir deşarj olma aracıdır. Bir başka ifadeyle spor, saldırgan dürtülerin yok olmasına olanak sağlamaktadır. Birey, toplumun normal durumlarda örmek istemediği saldırgan davranışları spor ile sönmesine neden olabilir. İnsanlarda otoriteye karşı çıkma, baskıya rağmen boyun eğmeme gibi isyanların yerine spor faaliyetlerinde hırs hareketleri ile saldırgan hareketlerde bulunmakta, ceza vermekten hoşnut duymaktadır. Bu seyirciler sporla birlikte zihnen ve bedenen rakiplerini yenik duruma düşürerek tatmin edici duruma kavuşmaktadırlar. Bazı kişiler de saldırganlık isteklerinin spor ile deşarj olmadığı, aksine spor ile bu arzularının daha çok artış gösterdiğini savunmaktadırlar (13). Sporda saldırganlık, alışkanlık ve biyolojik bir süreç olarak incelenebilir (13).

2.2.3. Sporda Saldırgan Davranışlar Ortaya Çıkma Zamanları

Spor ortamında sporcuların gösterdiği saldırgan davranışların nedenleri çeşitli olmakla birlikte bunlar 5 madde altında incelenebilir:

- a. Sporcu veya takımı mağlup olursa,
- b. Hakem veya hakemlerin iyi bir karşılaşma yönetmedikleri ile ilgili bir algıları varsa,
- c. Şaşırılmış bir durumdaysalar,

- d. Herhangi bir fiziki temas ya da sakatlık yaşama riski sonucunda fiziksel olarak acı hissediyorlarsa,
- e. Sporcu kendi yeteneğinin altında oynuyorsa daha saldırgan olmaktadır (14).

Bununla beraber yarışmaya ilişkin bazı koşullar da saldırganlık davranışına etki etmektedir. Örneğin; ısı, skor, oynanan saha (ev sahibi ya da deplasman), yarışma sonucu, takımın genel puan durumu ve karşılaşmanın evreleri bunlardan bazılarıdır (14).

2.2.4.Saldırganlık Türleri

Birçok araştırmacı, saldırgan davranışlarını bir başlık altında toplayarak tanımlamak yerine, farklı saldırganlık türlerinin var olduğunu ve bu türlerin tanımları birbirinden farklı tanımlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Buna dayanarak da araştırmacılar, değişik uyaranların farklı, psikolojik, zihinsel ve fizyolojik süreçlerle birleşerek birbirinden farklı saldırganlık türlerinin oluşmasına kaynaklık ettiğini göstermektedirler (15).

Araştırmacılar, saldırganlığa ilişkin çeşitli yorumlarda bulunmuş ve saldırganlık türlerini belirlemeye çalışmışlardır. Cox, saldırganlığın iki ana temel türü üzerinde durmaktadır. Bunlar: araçsal saldırganlık ve düşmanlık içeren saldırganlıktır. Gergen ve Gergen ise araçsal saldırganlık ve düşmanlık içeren saldırganlıktan başka, aktif(etken) saldırganlık ile pasif(edilgen)saldırganlık ayrımında bulunmaktadır (16).

Saldırganlık, fiziksel, sözel saldırganlık, aktif saldırganlık, pasif saldırganlık, dolaylı saldırganlık dolaysız saldırganlık olarak çeşitlenebilir. Bu saldırganlık türlerine örnek verecek olursak fiziksel aktif dolaysız saldırganlık, birisini yumruklama; sözel aktif dolaysız saldırganlık, onur kırma, hakaret etme; fiziksel aktif dolaylı saldırganlık, şakalar; sözel aktif dolaylı saldırganlık, hoş olmayan dedikodu yapma, fiziksel pasif dolaysız saldırganlık, bir şeylere engel olma; sözel pasif dolaysız saldırganlık konuşulanları kabul görmememe; sözel pasif dolaylı saldırganlık ise yazarak ya da konuşarak daima reddetme durumlarını gösterir (17).

Cox (1985) saldırganlığın iki temel türü üzerinde durmaktadır. Bunlar araçsal saldırganlık ve düşmanlık içeren saldırganlıktır (18). Berkowitz de saldırganlığı düşmanca ve araçsal saldırganlık olmak üzere iki madde ile belirtir. Düşmanca saldırganlık hedefin tahrik edici durumdan etkilenerek isteklenen saldırgan, kişinin

karşısındaki bireyi, durumu, nesneyi sevmemesi ya da nefret etmesinden dolayı, içinde öfke ve düşmanlık duygularını da besleyen ve temel amacı hedefe zarar vermeyi içeren saldırganlık türü olarak adlandırılır. Araçsal saldırganlık ise, hedef kitlenin tahriklerinden etkilenmeyen, içinde öfke ve düşmanlık biriktirmeyen, bir amacı gerçekleştirmek ya da kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan saldırganlık türüdür (15).

2.2.4.1.Amaç- Yönelimli Saldırganlık

Saldırganlar saldıracağı hedeflerine çoğu zaman zihinlerinde bir başka amaç vardır. Örneğin yapılan bir deneyde çocuklar bir yetişkini basit oyuncaklar ve şişme balon bir bebekle oynarken görmüşlerdir. Deneysel koşulların birinde yetişkin, yaklaşık bir dakika basit oyuncakları toplamakla işe başlamış ve sonra dikkatini balon bebeğe yöneltmiştir. Bebeğe yaklaşmış, onu yumruklamış, bir tahta çekiç ile vurmuş, havaya atmış ve odanın içinde tekmelerken sözlü saldırılarda bulunmuştur. Çocukların önünde bu davranış yaklaşık dokuz dakika kadar devam etmiştir. Diğer bir koşulda, yetişkin sessizce diğer oyuncaklarla oynamış ve balon bebekle hiç oynamamıştır. Bir müddet sonra her çocuk 95 cm, boyunda bir balon bebeği de içeren değişik oyuncaklarla yirmi dakika yalnız bırakılmıştır. Yetişkini balon bebeğe saldırırken izleyen çocukların çok daha saldırgan davranışları gözlenmiştir. İlk grup bebeği hırpalamış, yumruklamış, tekmelemiş ve yetişkinin söylediklerine benzer saldırgan söylemlerde bulunmuştur. Bu durumdaki çocukların belirli türden bir oyuncak bebeğe saldırmayı öğrendiklerini ortaya konmuştur (19).

2.2.4.2.Araçsal Saldırganlık

Bilindiği gibi saldırganlık, bir eylemde bulunma veya bir eylemde bulunmama, karşı tarafa zarar verme davranışlarıdır. Araçsal saldırganlıkta genel anlamdaki saldırganlığın tanımına ek bilgi olarak daha önceden düşünülmüş bir şekilde kişinin kendi menfaati için karşı tarafı zor duruma bırakacak şekilde uygulamış olduğu bir saldırganlık türü olduğunu söyleyebiliriz.

Sportif faaliyetlerde de görülen bu saldırganlık türlerini aşağıdaki gibi tanımlayabiliriz; özellikle karşılıklı oyun şeklinde birbirine temas yapılan spor dallarında, anlayışlı olmayı gerektiren takımın veya bireyin faydasına olan ve spordaki özel durumdan meydana gelen gereklilikler araçsal saldırganlığı ifade etmektedir (20).

Örnek verecek olursak, bir basketbol müsabakasında, smaç hareketinde bulunan oyuncunun rakip savunma oyuncusu tarafından dengesini değiştirerek sayı almasının engellenmesi araçsal saldırganlık sergileyen davranıştır.

2.2.4.3.Düşmanca (Antisosyal) Saldırganlık

Düşmanca saldırganlık ise toplumsal olarak kabul görmez bir yargıdır. Ne var ki, birçok saldırgan davranış, gerçekte, toplumsal kuralların zorlamasıyla oluşur ve bu yüzden de, özgeci olarak nitelenir. Kuralları destekleme ve uygulamaya yönelik eylemler, anne-baba disiplinli ya da maç sırasında çalıştırıcının söylediklerini yerine getirme, uygun hatta gerekli görülmektedir (21).

Bu davranış türleri sözlü veya sembolik olarak bir anlam taşımaktadır. Fiziksel zarar veya öldürmeye yönelik olarak şiddet davranışları değil; duygusal olarak karşı tarafı güçsüzleşmeye yönelik davranışlardır. Başlıca türleri şunlardır:

- a. Gözlerini yukarıya doğru dikerek bakmak,
- b. Karşısındaki insanın fikirlerini küçümseyerek, önemsememek,
- c. Konuşmaya karşılık vermemek, karşısındaki insanı kale almamak,
- d. Uygun olmayan el kol hareketlerinde bulunmak,
- e. Birinin arkasından konuşmak, söylenti çıkarmak, dedikodu yapmak, çekiştirmek,
- f. Birey üzerinde otorite kurmak,
- g. Birinin konuşmasını hoş olmayan bir üslupla kesmek,
- h. Bir kişiyle veya bir kişinin işiyle dalga geçmek,
- i. Başkalarını küçümseyerek kendini ön planda tutmak,
- j. Üst düzey yöneticilerine yanlış bilgiler beyan etmek,
- k. Biri geldiği zaman kaldığı odadan dışarı çıkmak,
- l. Biri veya birileri hakkında olumsuz ve adaletsiz performans raporu yazmak,
- m. Sözlü olarak cinsel taciz fiilinde bulunmak, küfür etmek,
- n. Haksız yere birini suçlamak, kişiyi itham altında bırakmak (22).

2.2.4.4.Dışa Yönelik Saldırganlık

Saldırı, spor nedeniyle içinde bulunulan ortamdaki kişilere karşı olduğunda (rakip oyuncu, seyirci, hakem, vb) dışa yönelik saldırganlıktan söz edilir. Bu tür

saldırılarda, rakip oyuncular, hakem, çalıştırıcı, seyirci ya da takım arkadaşlarından biri de hedef gösterilebilir. Dışa yönelik saldırı hedefe göre ikiye ayrılır: Bunlar tepkisel saldırganlık, Araçlı saldırganlık (21).

2.2.4.5. Atılganlık

Atılganlık, saldırgan tutum sergileme durumuna gelmez. İnsanın kendini kolay bir şekilde dile getirmesi sonucu atılganlık anlamı taşıyabilir. Atılganlık, başkalarının haklarını gasp etmeden, bireyin haklarını kabul görülebilir şekilde sahiplenmesidir. Atılganlık, dolaylı olmayan yollardan yararlanarak düzenlenen etkileyici, dürüst ve anlaşılır bir iletişim unsurudur. Bu nedenle çeşitli gereksinimlerimizi ve haklarımızı bu unsurla sahip çıkarken, bu hakların sizin hakkınız olduğuna inanmanız gerekmektedir (23). Bu sebeple atılganlık, karşı taraftaki insana hiçbir nedenle zarar vermeden etkileyici bir iletişim halinde yapıcı bir durumu ifade ettiğini söyleyebiliriz.

2.5. Saldırganlığın Nedenleri

İnsan saldırganlığının nedenlerini açıklayan çok eski görüş olduğu, saldırganlığın insanların biyolojik yapısında var olduğunu savunan görüştür ve en önemli savunucuları arasında Freud gelir (24). Freud, ilk başta saldırganlığın engelli olduğu duygudan kaynaklı olduğunu savunmuştur. Haz peşinde devam eden dürtümüz ve isteklerimiz engellendiğinde, o engeli ortadan kaldırmak, saldırmak için “ilk tepkiyi oluştururuz. Freud’un ilk çalışmaları arasında Araştırmacıları engellenmeye ve saldırganlık arasında bir ilişki kurmaya yönelten unsur vardır diyebiliriz (25).

2.5.1. Mensubiyet Duygusu (İrk Ayrılığı)

Spor sadece içerisinde bulunmakta olduğu kitlenin değil, içinde bulunduğu dünyanın da sürtüşmelerini, ikilemelerini, problemlerini bilerek veya bilmeyerek içinde tutmaya çalışan, yansıtıcı bir özelliği olan aynadır (26).

Saldırganların nedenlerinden biriside ırk ayrılığı faktörüdür. Tarihte A.B.D. ‘ye gelen beyaz tenli insanların, kızıl derili ve daha sonraları köle olarak kullanıldıkları siyah tenli olan çeşitli çatışmaları bu kavram içinde saymak mümkündür. Bu konuda beyazların önyargılı davranışları saldırganlığa neden olmuştur. Beyazların arasında kölelerin özgür olamayacağı önyargısının yerleşmesinden dolayı, zaman içinde gerek kölelere direkt verilen haklar, gerekse

kölelerin ayaklanmaları, kavgaların ve hatta iç savaşların nedenleri olmuştur. Bu önyargının ortadan kalkması kolaylaşmayacaktır. Bunun sonucu olarak siyahlar, beyazlara karşı daha acımasız davranmaktan kendilerini alamamaktadır. Zamanla birtakım toplumsal nedenlerden dolayı siyahlarla beyazlar arasında kavga devam etmektedir. Ekonomik yönden rahatlık siyah tenli insanlar yönünden gelişebilirken, bu ortamın son bulabileceği düşünülebilir. Ama kötü durumdaki beyaz tenli insanların ve siyah tenli insanların ortam oluştuğu birbirlerine karşı saldırıya geçmeye devam edecekleri de bir gerçektir (27).

2.5.2.Cinsel Fraklılıklar

Cinsel kimlik; bedensel, biyolojik, cinsel yapının bilincinde olmak ve buna göre kendini erkek veya kadın duygularını kendinde hissederek kabul etmekle kazanılır. Gençlik yıllarında toplumun, genç insanlara düzgün bir durumda tanımlanmış bir cinsel kimlik kazanmasını bekler ve ona bunun için bir fayda ortamı sağlar. Gençlik dönemindeki bu gelişme, cinsiyet yoğunlaşması olarak isimlendirilir. Gençliğin ilk evresinde meydana gelen bedensel değişiklikleri gözlemleyerek erkeksi veya kadınsı görünümün daha da belirginleşmesine, erkeksi veya kadınsı toplumsal rollerin alınmasına katkı sağlar. Sağlıklı bir şekilde cinsel kimlik kazanımına sahip olması halinde genç insan, erkek veya kadın duygusunu hissetmek durumu ile ilgili kendisinde rahat bir durum söz konusudur. Fakat özellikle bu dönem içerisinde gençlerde beden durumu ile cinsel kimliğin birbiriyle uyumu konusunda, örneğin; yeterince erkek görümlü veya kadın görümlü olup olmadığı ile ilgili kaygı oluşabilir (28). Yapılan araştırmalarda erkeklerin, kadınlara oranla daha saldırganlık bit tutum içerisinde oldukları aynı zamanda saldırılara daha fazla hedef gösterildiği ortaya çıkmıştır. Spor karşılaşmalarında kadınların yeterince yer almamaları erkeklere daha fazla serbest hareket etme imkân vermiştir. Taraftarların karşı rakip oyuncularına, taraftarlarına ve hakeme karşı yaptıkları gösterilerde söylenen küfürler, kitleye yakışmayacak el kol hareketleri, çeşitli cisimleri atmaları, taşlı sopalı saldırılar, taraftara yakışmayan simgelerin cinsel içerikli yansımalarıdır. Bu nedenle cinsel ve eşcinsel küfürler, çirkin el kol hareketleri saldırganlığın cinsel içgüdüden geldiğini kanıtlayan temel bulgular arasında söylenebilir (28).

2.5.3.Taraftarlık

Organize sporlarda birçok taraftarlar grubu takımlarına uzun bir sürede gelen inanca bağlı olan kişilerdir. Takımlarının müsabakalarını izleyebilmek için saatlerce bilet gişelerinde bilet alma sıralarında beklemeyi göze alan bu insanlar rakibi yenmek için elinden gelen heyecan verici davranışlar sergilerler ve zafere ulaştıklarında ise da önemli bir gururu yaşarlar. Bunca inanç ve sahip çıkma duygusuyla bir spor takımına gereken inancın sağlanması insanların yaşamında önemli psikolojik bir rol oynadığını öne seriyor (29).

Taraftarın, ihtiyaçlarıyla ve doğal yargılarıyla birlikte algıladığı etkinliklerde tuttuğu takımın, müsabakayı mutlaka kazanmasını istemesi, hakemin dışarıda kararı verdiği topun içeride olduğu kanısına varmasına neden olabilir (30). Bu tür bir algılama, olumsuz duygular taşıdığından saldırganca davranışlara neden olabilir.

Roadburg (31), Britanya ve Kuzey Amerika futbolda, fanatik şiddetiyle ilgili faktörleri karşılaştırarak analizini yaptı. Katılımcıların gözlemi ve anket metotlarını kullanarak yaptığı bir araştırmada, iki kültür arasında bir seri farklılık olduğunu saptadı. Bu durum onun öyle bir sonuç almasına neden oldu. Futbol Britanya 'da (ingiltere), topluluk şiddetine yol açarken Kuzey Amerika da böyle bir sonuca neden olmuyor. İzleyicilerin sosyal durumlarındaki ve oyunun tarihsel gelişimindeki farklılıklara rağmen, o birçok yapısal faktör sıraladı. Başta gelen faktörlerin en önemlileri şunlardır. Britanyalılar stada yürüyerek geliyorlar ve maçtan önce veya sonra stadı karıştırıyorlar. Kuzey Amerikalılar ise arabalar ile geliyorlar ve olaysız dağılıyorlar. Kalabalık olaylarda Britanyalıların %70'i ayakta duruyor, Kuzey Amerikalı izleyicilerin %100 oturmuş şekilde izliyor ve çok kalabalık değiller. Bütün Britanya taraftarları müsabakalarda hazır durumda bulunuyorlar. Özellikle Kuzey Amerika maçlarında ev sahibi takımın taraftarı her maçta bulunuyorlar.

2.5.4.Çevresel Nedenler

Çevresel faktör genelde tek bir saldırganlık için bir faktör olamaz. Bununla beraber değişik nedenleri de göz önünde bulundurma önemi gerekebilir. Bu çevresel faktörlerin bir araya toplanmasıyla birlikte, birkaçının insanın bir anda meydana gelebilecek saldırganlık davranışların patlamasına yol açar. Yaptığı işe yoğunlaşmak, aşırı rahatsızlık duyma, kızgınlık oluşma, can sıkıntısı yaşama, ne yaptığını bilmeme,

kendini kaybetme arzusu, çevresel faktörlerin de içinde bulunduğu oluşumların saldırganlığa yönelten neden olur (29).

Çevresel faktörler birden fazladır. Bu faktörlerin birleşimi de insanlarda saldırgan davranışlar görülmesini sağlayabilmektedir. Çevresel faktörler arasında; gürültü, kalabalık, hava kirliliği, alkol, uyuşturucu vb. maddelerin kullanımı yer almaktadır. Kötü kokulu ortamlar, insanları rahatsız etmekte ve bu rahatsızlık durumu da saldırgan eylemlerin oluşmasını sağlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, çalıştıkları ortamlarda rahatsız edici derecede gürültüye maruz kalan insanların, bu tür gürültüye maruz kalmayan insanlardan daha fazla şiddet eğiliminde buldukları kanıtlanmıştır. Aynı zamanda aşırı kalabalık da saldırgan tutumların sergilenmesine olanak sağlamaktadır (32).

2.5.5.Kültür

Kültür, insanın doğal çevre ile ilişkisi ve kendi zihinsel varlığına bağlı olarak oluşturduğu, insanlar tarafından bulunmuş ve eski nesilden şimdiki yaşadığımız zamana aktarılmış, kullanılmış ve geliştirilmiş olup, davranış semalarının olduğu duygu, düşünce, bütünüdür (33).

Kültür, bir bireyin içinde beslendiği ve geliştiği en önemli öğelerdendir. Birey mensubu bulunduğu kültür ile şekillenmekte ve yaşamını bu kültürel yapıya göre devam ettirmektedir. Eğer bağlı bulunulan kültür sapkın ve saldırgan davranışları diğer kültürlerle göre daha fazla hoş görmek, kendi kültüründe yadırganmayan bir davranış başka kültürlerde problem haline dönüşebilir. Toplumsal sosyo-kültürel yapı, birey davranışlarını ve yaşam tarzını etkilemekte ve bireylerin yaşamlarını ilgili davranış düzlemine göre düzenlemektedir. Bireylerin, davranış şekilleri, davranış kalıpları, kişilikleri, doğru-yanlış iyi-kötü, gibi kavramları toplumsal yapılardan karşılıklı olarak etkilenmektedir. Bu duruma göre bireylerin yaşadıkları sosyo-kültürel yapılar onların saldırgan davranış sergileyip sergilememelerinde yön tayin edici konumdadır (22).

Toplumların birçoğunda ve toplumların değişik katmanlarında oluşan saldırgan davranışların ve şiddet olaylarının değişen aralıkta olması toplumsal etkenlerin saldırganlığı etkilediğini düşündürücüdür. Bu durumu anlayıp açıklayabilmek için

birçok nedenli varsayımlar oluşturulmuştur, fakat sorunun tek bir cevabı ve tatmin edici açıklayıcısı olmadığı ortadadır.

Toplumsal şiddetin bu zamana kadar belirleyeni üzerinde en çok durulan, parasal eksiklik, toplumsal huzursuzluğa ve ailevi bozukluk göstergeleriyle, şiddet suçu oranları içerisinde anlamlı bir bağlantı bulmuştur. Bu araştırmada aradaki bağlantının gösterilemediği tek istisnai ülke Japonya devleti olmuştur. Bu durumu Japonya'da aile dışında da çok güçlü davranışsal kontrol sistemlerinin (örneğin işyeri, okul gibi) olmasıyla açıklamıştır. Japon kültürünün toplumsal normların çiğnenmesinin çok güçlü utanç sayılacak duyguları doğurmasını da ek bir bilgi olarak belirlemiştir. Bu nedenle Japonya'da toplumsal ve ailevi işlev bozukluğu ile yaşanan intiharların birbirleriyle bağlantılı olarak yükselmesini de buna bağlamıştır (34).

2.6. SALDIRGANLIK VE SPOR İLİŞKİSİ

Kişi, cemiyetin normal standartlarda yasakladığı veya güzel davranış olarak görmek istemediği saldırgan davranışları, spor düzeneği ile bitirmeye çalışmaktadır. Özellikle insanların baskıya boyun eğmeme, otoriter düzene başkaldırma, gibi isyan hareketlerini spor aktiviteler içerisinde yer alan ve tamamen kurallar çizgisinde bulunan hırs ya da saldırgan davranış hareketler şeklinde meydana çıkarak sporcuların saldırganlık dürtülerinin en az seviyede seyretmesine sebep olabilmektedir. İnsanlarda var olan düzene başkaldırma, baskıya boyun eğmeme gibi isyan hareketleri yerine spor faaliyetlerinde bu saldırgan ve hırs gösteren davranışlarında bulunmakta ve ceza vermekten zevk almaktadır. Spor sayesinde beden ya da zihin bakımından rakiplerine üstünlük sağlayarak tatmin edici olduğu söylenebilir. Lakin bazı araştırmacılar tarafından sporun kısmi olarak bireylerin saldırganlık güdülerini önlemesinin aksine bu saldırganlık güdülerini artırdığı mantığı da savunulmaktadır (28).

Sporda saldırganlık adı altında sürdürülen araştırmalar ilk önce spor ve saldırganlık arasındaki ilişkiye bağlı sorunları araştırmaktadır. Bu durum öncelikle farklı dallarda yarışan sporcularının saldırganlıkları üzerine elde edilen verilerin Sporculuk geçmişi olmayanlarla yapılan karşılaştırmalar aracı ile yapılmaktadır. Daha sonra bu karşılaştırma esnasında, saldırgan davranışlara ortam sağlayan sportif

yarışmalara katılımının ve bu katılımıla ilişkili bedensel emeğinin belirli etkilerinin var olup olmadığı araştırılır. Ayrıca seyircinin sportif duruma heyecanlı olarak katılımının araya girmiş bir kişinin saldırganlığını (sporcu izleyicisi ile kuşatılmış olduğundan) ve gözlem esnasında da bedensel durumun, seyirci içinde aynı olan etkilerinin var olup olmadığı araştırılır. Güncel olarak, Spor bilimlerinde saldırganlık üzerine yapılan çalışmaların birçoğuu, sporun kendisinde bulunan, grup dinamiğii ve bu nedene bağılı saldırgan davranışları farklı durumlarını inceleyen araştırmalardan meydana gelmiştir. Ayırt edici koşullarla, ağır orandaki hatalar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak nedeni ile futbol şampiyonası karşılaşmalarının çizelgelerini inceleyenlerin başlattıkları hatalı davranışların incelenmesini, çalışmalarının yerine gidip görerek, karşılaşma esnasında davranışın doğrudan gözlenmesi yer almaktadır. Önceden farklı sporsal dallara özgü özel gözlem sınıflandırmaları geliştirilerek yerleştirilmelidir. Bu durumda sporsal hareketin bazı görünümlerini örnek olarak, başarı güdüsünün veya başarı gereğinin, yarışmacının durumu, rekabet davranışının saldırganlık üzerindeki etkisinin ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Sonuçta olarak, sporsever izleyicilerinin gösterdikleri saldırgan davranışları üzerine araştırmalar, örneğinin; oyunun oynanmasına bağılı olarak ve bu durumla ilişkili diğeri etmenler, statlarda yaşanan şiddetin yükselmesi durumunda git gide daha çok önemli hale dönüşmektedir (91).

Saldırganlık, farklı spor dallarında çeşitli bir durumda değerlendirilmesi gerçekteleşir. Güreş müsabakasında yapılan bir el ense çekme hareketini hentbol oyununda uygulamak imkansızdır. Bir boks karşılaşmasında karşı takıma atılan bir yumruğun başka bir spor dalında atılan yumruk ceza durumu gerektirir. Fiziksel temasın çoğalmasıyla beraber saldırganlığın görülme ihtimali de artış gösterir. Bu nedenle spor faaliyetlerini beden temasına göre değişik gruplara ayırabiliriz. Birinci grup, saldırganlığın gösterilmesine en çok imkân sağlayan bireysel mücadele sporları yer alır. Yakın beden teması, bu tip sporların (boks, tekvando, judo, güreş, vb.) yapısında bulunur. Bu nedenle saldırganlık görümünü veren hareketlerde her zaman olarak bu spor dallarında da görülür. Beden temasına belirli ölçülerde izin veren ve top ile oynanan takım sporları (Futbol, basketbol, Hentbol, Futsal vb.). ikinci grubun içerisinde yer alır. Üçüncü grupta, golf voleybol, tenis, atletizm, ve bisiklet gibi spor dalları bulunmaktadır. Bu dallarda herhangi bir fiziki temas içerisinde bulunulmaz.

Lakin bu durum, bu spor dallarında saldırganlığın yaşanmayacağı anlamına gelmez. Koşarken kendisinin önüne geçen bir atletin rakibinin formasından çekme davranışı, bisiklet yarışında rakibini bisiklete manevra yaparak düşürme, kros koşma sırasında rakibine çelme takma gibi davranışlar gösterip bu sporlarda karşılaşılabilen saldırganlık durumlarına örnek verilebilmektedir (21).

Sporunda saldırganlık bir deşarj olmama iğnesidir. Rakibi üstünlük sağlama gibi arzularla saldırganlığın tatmin edici durumu sağlanmaktadır. Birey, toplumun normal şartlarda yasakladığı saldırgan davranışları spor yaparak veya izleyerek yok edebilmektedir. Yapılan baskıya boyun eğmeme, İnsanlarda otoriteye isyan etme gibi isyanların yerine spor faaliyetlerinde bu saldırganlık ve hırs'ı davranış sergilemektedirler. Bu bireyler spor aktivite sayesinde bilişsel durumdan ve bedeni bakımdan rakiplerine üstünlük sağlayarak tatmin edici duruma kavuşturmuştur. Bazı bireyler de saldırganlık arzularının daha da çoğaldığını savunmaktadırlar (92).

Sporun özellikleri arasından, iki önemli neden vardır: Birinci neden; saldırının ne amaçla olduğu ve hangi kasıtle yapıldığıyla ilgili durumdur. İkinci neden ise; saldırının hangi tarafa doğru yöneleceği hedefidir. Spor müsabakalarının ve spor rekabetinin yaşandığı koşullar ve seyircisinin izleyici taraf olarak bulunduğu mücadele gerektiren spor karşılaşmalarında, saldırganlığın ortaya çıkması için uygun koşul oluşturulmuş ve uygulanmış demektir. Ancak rakibe takıma zarar veren her hareket de (darbe) saldırganlık olarak adlandırmamız gereklidir. Spor karşılaşmalarındaki saldırganlığın çizgilerini, ilgili spor dalının kurallarıyla yapılan davranışın göstermiş olduğu niyet ve kasıt belirler (1).

Saldırganlıktır engellenmenin yol açtığı tepkilerin en önemli nedeni olma durumudur. Çünkü saldırganlık davranışı hem bireysel olur hem de eylemsel olabilmektedir. Fakat bu tanımın sporda kullanımı çok fazla değildir. Çünkü sporun temelinde, rakip takım sporcusunu engelleme nedeni yatmaktadır. Bu engelleme durumu, rakibi direkt olarak engelleme şeklinde olduğu gibi, ondan daha hızlı şekilde daha kalifiye olarak onun kazanma isteğinin önüne geçilmesi şeklinde olmaktadır. Bu nedenle, bir yarışma için müsabaka alanının içinde çıkan bir sporcu engellemeyi ilk baştan itibaren kabullenmiştir. Bu nedenle, bu şekildeki engellemelere karşı kuralları ihlal etmeyi gerektiren saldırganlık davranışında bulunmaz. Aksi durumda cezalandırılması gerekir. Sporda karşı rakip sporcuya zarar veren ve her sert hareketi

ya da kural dışı hareketi saldırganlık olarak adlandırılmaktadır. Çünkü aşırı güdülerinin neden olduğu başlama stresi durumlarında, bu durumun neden olduğu kassal gerginlik, profesyonel durumu gerektiren hareketlerin yapılmasını güçleştirdiği gibi, yaralanma tehlikesini de arttırmaktadır. Aynı şekilde gerilim durumu yüksek olan rekabet durumunun olduğu önemli müsabakalarda da kasıtlı olarak saldırganlığa yönelik hareketler olabileceği gibi kasıt olmadan sert hareketlerin de olması mümkündür. Bu saldırganlık olayları ikili temas gerçekleşmediğinden saldırganlığı; topa sert harekette bulunma ya da ayaklarını yere sürme, vurma gibi davranışlarıyla kendilerini belli ederler. Kondisyonu düşük sporcular, maçlarda vücut kaslarında erken yorgunluk hissi oluşabilmekte ve bu yorgunluğun ilk belirtilerinin başında saldırganlık ve asabılık dürtüleri kendini göstermektedir (18).

2.7. ŞİDDET

Şiddet bir davranışın bir gücün analizini belirtmek için kullanılan bir unsurdur. Bu tanım sporda, zıt görüşlü olan bireyleri inandırma veya barıştırma yerine, kaba güç uygulayarak durumun değiştirilmesi fiili olarak görülmektedir. Spor; aktif, saldırgan kuvvet gerektiren mücadeleci bir oyun türüdür. Şiddet faktörleri sporun doğasında bulunan ve kullanılmakta olan gerekli durumlardır. Bu bakımdan oyun alanındaki kural içinde sert temasları, şiddet faktörü olarak görmek istemek terminolojik bir hata olarak kabul görmektedir (1).

Özel olarak şiddet, saldırgan davranışları, kaba kuvveti, fizik gücünün iyi kullanılmaması, yakan, yıkan, yağmalayan, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, bıçaklı, silahlı saldırıları, kişiye ve kitleye zarar verme eylemlerini kapsar. Yeryüzünde hiçbir toplum, hiçbir kişi şiddete tanımamış değildir; bu durumda “şiddet” geleneksel toplumlarda günlük hayatın doğallıkları içerisinde kabul görürken, gelişmekte olan toplumlarda her türlü uygulanış biçimiyle adli durumlara yol açmaktadır. Örnek olarak; “Kızını dövmezen dizini döver”, “Dayak cennetten çıkmadır,” “Hocam eti senin kemiği benim”, “Anaların vurduğu yerde gül biter”, “Baba değil mi, evladını döver de sever de”, “gibi durumlarla, eski toplum insanların iç dünyalarını, beyin yapılarını yansıtan özdeyişlere uygar, çağdaş toplum yapılarında bu durumlara rastlanması güç bir durumdur (35).

2.8. ŞİDDETİ ORTAYA ÇIKARAN SEBEPLER

2.8.1.Sosyo-Kültürel Sebepler

Bütün toplumlarda şiddet olgusuyla karşılaşmak mümkündür. Her toplumun kendine özgü şiddet ve şiddet biçimleri olsa da kitle iletişim araçları sayesinde artık şiddetin kullanılmasında ortak özellikler yaygınlaşmaya başlamıştır. Aslında çağımızda bireysel şiddet ön plana çıkmaya başlamıştır. Günümüz toplumlarında açık bir şekilde ortaya çıkan şiddet olgusuna birey, çeşitli şekillerde maruz kalmaktadır. Bunun yanı sıra her toplum kendi gerçekleriyle, kendi kültür yapısı, kural ve kaideleriyle, kendi toplumsal anlayışıyla, kendine has bir tarzda şiddeti biçimlendirmektedir (36).

Diğer yandan şiddetin sosyokültürel boyutunda toplumsal hareketliliğin ve toplumsal değişimin etkisi vardır. Hızla büyüyen toplumsal değişimin şiddete sebep olan yeni engellemeleri ortaya çıkardığı bu değişimin ancak çabuk bir ekonomik gelişme ile birlikte olmasının şiddeti azalttığı durumlardır (37).

Toplumda yapılan bilimsel araştırmalar şiddetin zannedilenden daha yaygın ve kanıksanmış olduğunu, günlük hayatta kullanılan söylemi ve gündelik hayattaki davranışları etkilediğini ortaya koymuştur. Şiddet ile ilgili yapılan iletişim araştırmaları, şiddet gösterimlerinin, şiddet kodların yeniden öğretilip kazandırdığını, günlük hayattaki gerilim anlarında bu öykülerden kazanılan davranış biçimlerinin devreye girerek kişisel eylemlere önderlik yaptığını göstermiştir (38).

2.8.2.Psikolojik Sebepler

Şiddete yönelik davranışları Psikiyatristler, sebep olan durumları araştırmak istediklerinde birçok zaman öncelikle bireyin kişilik yapısını araştırmaya yönelirler. Winnicott'a göre şiddete eğilimli bir durumun bireyde onu şiddet eğilimli bir davranışa iten önemli faktörler eksik kalan ana-baba, çocuk-aile ilişkisi, aile şefkati ve ayrıca nesilden nesillere aktarılan şiddet barındıran davranış durumlarıdır. Bireyin kişilik yapısının meydana geldiği toplumsal ve kültürel ortam eğer olumsuz bir ortam yaratmışsa bireyi şiddete eğilimli hale getirme durumu yüksek olur (39).

Kişilik bozukluğu yaşayan bireyler, ruhsal yaşantılarındaki çatışma ve çelişki durumları nedeniyle başkalarıyla içinde yaşadıkları aile ile yakın ve uzak toplumla, çevreyle ve kültürle olumlu ilişkiler kurmakta zorlanırlar, içgüdülerden, dürtülerine neden olan davranışlara, engel olamazlar. Bu nedenle gerekli gereksiz, zamanlı

zamansız öfkelenip sinirlenirler. Nesnelere, doğaya, bireylere, yönelik saldırgan bir tutum sergilerler ve şiddet davranışlarında bulunurlar (40).

Saldırganlığı içgüdü olarak birincil kabul edenler tıpkı Freud gibi, saldırganlığın doğumla birlikte geldiğini kabul ederler fakat saldırganlığın ölüm içgüdüsünden kaynaklandığını kabul etmezler. Saldırganlığın en başından beri başkalarına yönelik bir biçimde gelişim gösterdiğini savunurlar. Glaser saldırganlığı engelleme ya da hoşnutsuzluğa tepki olarak görenlerden, saldırganlığı, belirgin bir dış tehdit olarak algılama ve kendini koruma gereksinimi ile ilişkilendirmektedir. Saldırgan davranışın nedeni, nesneden çok tehdit gördüğü unsuru ortadan yok etmektir. Saldırganlık, bireyi tehditten korumaya yönelik özgül, tepkisel ve kendini koruma işlevidir (41).

Birey çocukluktan başlayarak pek çok şey için deneme-yanılma yöntemini kullanır. Bu şekilde öğrenilen davranış kalıplarıyla, karşılaşılan engellerin aşılıp, sorunların çözülmesi yoluna gidilir. Burada kullanılan denemeler başarılı olursa davranışlar öğrenilir, başarısız olursa yeni davranış kalıpları araştırılır. Sorun çözümede engel aşmada, saldırgan davranışları, şiddet eylemlerini deneyen insanlar, gruplar ve toplumlar bunların etkili ve geçerli olduğunu gördükçe her fırsatta tekrarlayıp hayatın ayrılmaz bir parçası haline getirirler (42).

2.9.SPORDA ŞİDDET

İzleyicilerin takımını desteklemek için stadyuma giden ya da televizyon başında tuttıkları takımın müsabakalarını izleyen taraftar ve seyirciler, şiddete başvurma nedeni olarak; sportif ortamın saldırgan davranışın taklit edilmesi için uygun bir meydan olduğu görüşü hâkimdir. Şiddete başvuran futbolcu, seyirciyi de şiddete yönlendirme girişiminde bulunur. İzleyici önce oyuncuyu destekler. Destek ödül anlamını taşır. Cezalandırılmadığı, tam tersine ödüle layık görülme hissedilen oyuncuyu tutmak oldukça zordur. İzleyici oyuncuyu onaylamakla yeltenmez, şiddete yönelir. Çoğu zaman bu düşmanca duygular stadyumda kalmamış, sokaklarda, kahvehanelerde, meyhanelerde de sürmüştür (43). Aşırı duygu durumunu, bir olgunun fazlalığını, sertliğini, kaba ve sert davranışı, eylemi gerçekleştiren şiddet; aslında sporun içinde bir oluşum ve gelişim değil, zaten sosyal anlamda var olan bir gerçektir. Şiddet bir davranışın, bir gücün derecesini söylemek için kullanılan bir

unsurdur. Bu kavrama sporda, zıt görüşlü olanları inandırma veya anlaşma yerine, kaba kuvvet uygulayarak neticenin değiştirilmesi fiili olarak görülmektedir. Futbolun televizyonlar aracılığıyla sınır tanımaz bir ilgi odağı haline gelmesi, ülkenin, dostluk ve düşmanlıklarını bir anda oluşturan, ekonomisini, gencini, ihtiyarını, kadını, erkeğini, dini, dili, ırkı ne olursa olsun ayırmaksızın, renk farklılıklarının her ferdini bünyesinde barındıran futbol musikisinin ritmi, tribünlerde taraftarların hem stresi yaşamasına hem de deşarj olma durumudur (44).

Son zamanlarda günümüzde spor yarışmalarında, özellikle de futbol karşılaşmalarında meydana gelen şiddet olayları; sporun, sevgi, barış ve kardeşlik bakımından evrensel değerleri, birleştirici ve bütünleştirici özellikleri üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Bu durum da şiddetin yaşandığı ortamda ayrıştırıcı durumlar gözlemlenir.

Taraftarların gerginlik çıkarıp şiddeti artırması ve ortalığı bir birine katması, performans hedefi seçmesi yerine sonuç hedefini tercih etmesi şiddete yol açmaktadır. İnsan davranış biçimlerini, çocukluk ve yetişkinlik evrelerinde genetik özelliklerin yanı sıra öğrenerek edinir. Şiddet de bir davranış şekli olduğuna göre, bu öğrenme tekrar etme, taklit ve özdeşleşme yoluyla gerçekleşmesi mümkündür. Saha içindeki kendince her tür olumsuz etken, taraftar için şiddeti körükler. Bu kişiler için yarışmada galip gelmek veya iyi performans göstererek, rakiplerini psikolojik baskı altına alarak gerçekleştirmek anlamına gelmektedir. Ancak oyuncular arasında sert oyun bile taraftar cephesinde şiddetin başlangıcı olabilir. Kızgınlık ve saldırganlığın oluşmasının durumu bazı sporcular için gerekli bir sebeptir. Bazı sosyologlar denetimin zayıf yönünün ortadan kalkması, insanın doğasında bulunan saldırganlık dürtülerini harekete geçirdiğini ve taraftar eğilimlerinin şiddetin zayıf yönü olduğunu söylemektedirler (45).

2.10.SPORDA ŞİDDETİN NEDENLERİ

Sporda şiddete neden olan unsurları içerisinde; rekabet hırsları, itiraz etme ve karşı koyma sonucu oluşan saldırganlık, kendi evinde oynanan ya da rakip sahada oynanan maçlar ve bu maçlara gelen fanatik seyircilerin neden olduğu saldırganlık, fiziksel temas, oyuncuların sosyo-kültürel durumu, hakemlerin vermiş olduğu kararlar doğrultusunda ortaya çıkan tepkiler ve amigolar şeklinde özetlenebilir (46).

Ülkemizde 1990 yıllarında sporun yanı sıra özellikle futbol dalında başlayan yükselleştiren ve elde edilen başarılar, futbolun öne çıkma olma özelliği toplumların ilgisini kendi üzerine çekmeyi başarmıştır. Kulüpler kategorisinde, Avrupa kupalarında yapılan müsabakalarda elde edilen başarı ve kazanımlara, Dünya Kupası'ndaki üçüncü olma durumu eklenince spor medyasında; kamu sektörü ve özel sektör temsilcilerinin yaptıkları işler yerine tuttıkları takımlarla gündemde kalarak ön plana geldikleri görülmüştür. Özellikle futbola duyulan ilgiyle beraberinde getirmiş olduğu “getirim” kavgası futbolun içinde dizayn edilen grupların görüntülerine de neden olmuştur. Spor Kulüplerinde yöneticilik yapmak amatör bir uğraş alanı olmaktan çıkıp profesyonel bir uğraş alanı olarak algılanmaya başlanmıştır. Yönetimi tutmaya veya yönetici olma isteği, bir yandan yönetici-medya ve taraftar arasında futbolun (sporun) doğasına aykırı bir davranışlılık durumu oluştururken, diğer yandan da dürüst oyun (fairplay) durumlarının zedelenmesine ve holiganizimin doğmasına neden olmuştur (45).

2.11.SPORDA ŞİDDET VE SALDIRGANLIĞI ORTAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER

2.11.1.Kitle İletişim Araçları

İletişimin bazı teknikler ile belli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp, güçlendirilerek çok sayıda kişiyi etkileyecek güce gelmesine ve biçime getirilmesine kitle iletişimi, bu iş için kullanılacak araçlara da kitle iletişim araçları veya medya denilmektedir (47).

Kitle iletişim araçları, bu fonksiyonlarını insanlara karşı iyi yönde kullandıkları zaman insanlığa çok faydalı olacağı, insanlara karşı kitle iletişim araçları olumsuz kullanıldıkları zaman da toplumu kötü yönde etkileyeceği bilinir bir gerçektir (48).

Bilindiği üzere kitle iletişim araçları;

- a. Gazeteler, dergiler (Yazılı Basın),
- b. Tiyatro ve Sinema,
- c. Radyo ve televizyon olmak üzere üç ana başlık altında toplayabiliriz (49).
- d. Kitle İletişim Araçlarının Temel Fonksiyonları,
- e. Haber ve bilgi toplama,
- f. Sosyalleştirme,
- g. Eğitim,

- h. Motivasyon,
- i. Tartışma ortamı hazırlama,
- j. Kültürün gelişimine katkı sağlama,
- k. Bütünleştirme,
- l. Eğlendirme,

Kitle iletişim araçlarının, bu fonksiyonlarını pozitif yönde kullandıkları zaman insanlığa çok yararlı olacağı, negatif yönde kullandıkları zaman da toplumu kötü yönden etkileyeceği bir gerçektir. Kitle iletişim araçları çeşitli konudaki enformasyonla insanlar üzerinde çaba göstererek etkili olabilmektedir. Bilgi edinmek veya özellikle de kullanılmayan zamanları değerlendirmek için kitle iletişim araçlarını tercih eden insanlar, yoğun bir yönlendirme ile karşı karşıya kalabilmektedirler (49).

Eğitim, spor, kültür, coğrafya, ekonomik durum veya diğer faktörlerin etkisiyle birçok kez koşulsuz bir rekreatif araç olan kitle iletişim araçları, insanlar üzerindeki etkisini daha da arttırabilmektedir. Tirajlarını arttırmak için futbol yazarları, gazete yazı köşelerinde ve futbol manşetlerinde insanların örf ve adetlerini, gelenek ve değerlerine, ırk veya toplumun aleyhine, ve o toplumun değerlerine ters düşen veya şiddet fanatizmin toplumsal boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Yine aynı durumdan bakıldığında futbol köşe yazarlarının gazete köşe yazılarında ve futbol manşetlerinde bütünüyle fanatizm psikolojisi içerisinde bulunan insanların desteklediği takım, aleyhinde rakip takımı destekler nitelikte, futbolcular, hakemler, teknik direktörler ve kulüp yöneticileri aleyhinde bu insanların ruh hallerini negatif etkileyecek yazılar yazdıkları zaman yine bu insanlar negatif olarak etkilenmektedirler, ve fanatizme yönelmektedirler. Bu da futbolda fanatizmin psikolojik halini ortaya koymaktadır (50).

Ülkemizde taraftarlara futbolun üç faktörlü bir oyun olduğunu anlatması gereken basın-yayın organlarının bunu yapmak yerine taraftar kitlelerini futbolda tek bir sonuç üzerine şartlandırmaktadırlar. Mağlup olmamak, ne olursa olsun galip gelmek, bir üst tur'a atlamak puan sıralamasında da lidere yakın durumda gelerek ve oyunu oyun olmaktan çıkarıp oyunu savaş haline getirmesi nedeniyle içerisinde sertlik ve şiddet barındıran sporun oluşmasına katkıda bulunmakta ve daha sonra da yaşanan durumlar için görmek istemediğimiz, spor adına yakışmayan görüntü

kirliliği olarak yayınlanmaktadır (45). Televizyon veya radio yayınlarından futbol maçlarını izleyen veya dinleyen seyirciler takımlarının tutma derecelerine göre algılamalarında farklılıklar oluşabilmektedir. Bu farklılığı özbyayar aşağıdaki şekilde dile getirir. Bu yayınlar seyredilirken Şu nokta da unutulmamalıdır. Spor olayında toplanan bireylerin ihtiyaç ve Motivasyonları da dâhil algıları ve seyircilerin gördükleri durum algılamalarındaki değişimleri çok önemlidir. Bir takımı yoğun bir şekilde tutan seyirciler benzer durumu (hentbol ofsayt, faul vs.) değişik algılıyorlar. Örnek verecek olursak; topun karşı rakip oyuncunun birinin eline çarpıp çarpmadığı, oyun içerisinde sert davranışlar olup olmadığı, bir Faul yapılıp yapılmadığı gibi konularda, bir takımı Şiddet olgusuyla destek veren seyircilerin algılarının deęiŐtięi görölmektedir. Daha az derecede tuttuğu takıma kendini adanmış fanatik olmayan, partizan seyircilerin daha ılımlı, iyimser ve daha az sistemli algı bozulmaları gösterdiği görölmüŐtür (51).

2.11.2.Hakemler

Hakemin sözcük anlamı “bir oyunu, belli kurallar çerçevesinde, gerektiğinde kuralları da bilip, yorumlayarak yöneten sorumludur. Her hangi bir anlaşmazlık durumunda sorumlu kişinin kurallar çerçevesinde sözü geçerlidir (52).

Hakemlik futbolun en önemli durumunu oluşturmaktadır. Hakem; seyirci, futbolcu ve rakip takımlar arasında bir köprü görevi üstlenmekte, bir yandan da oyunun önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde yorumunu yapmaktadır. Hakem, oyunun orkestra Őefidir. Bir futbol müsabakasının normal, ciddi, güzel, heyecan verici olarak geçmesinde ve bitmesinde olduğu kadar, aksine gevşek, düzensiz, olaylı veya kavgalı bir hava içinde geçmesinde de hakemin oyun içindeki durumu son derece önemlidir (53).

Hakemin sözcük anlamı, futbol oyununu, müsabakasını oynatan sorumludur. Hakemliğin bir meslek ve ihtisas dalı biçiminde kabul edilmemesi, spor dallarıyla uzaktan-yakından ilişkisi olmayan kişilerin hakemliğe talip olması, asli hakem durumuna geldikten sonra mesleğiyle ilgili geliŐmeleri takip etmemeleri sebebiyle, idari, aynı zamanda hukuki çoğu hataların meydana gelmesi önlenememektedir.

Müsabakalarda çıkan olaylardan oluşan sorumluluk, iyi eğitilmemiş, örnek gösterebilecek durumda olmayan sporcu, idareci ve taraftar kitlesine sahip olduğu

kadar bilgili, alçakgönüllü, soğukkanlı ve mesleğinin içeriğini bilmeyen hakemlere de aittir (54).

Müsabaka öncesi ve sonrası hakemler hakkında futbolcu, çalıştırıcı ve yöneticilerin verdiği negatif düşünce söylemleri hakemler üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Ayrıca televizyon kanallarında konuşma yapan eski hakem ve futbolcuların, spor yorumcularının zaman zaman suçlayıcı konuşmalara maruz kalan suçlayıcı söylemleri de hakemlerin yanlış kararlar vermesine neden olabilmekte ve hakemleri futbol seyircilerine karşı hedef gösterebilmektedir. Unutmamalıyız ki futbol hataların olabileceği ve hataların doğabileceği bir oyundur ve hakemlerde bu oyunda mücadele eden bir oyuncudur. Nasıl ki yöneticiler yönetim kararları alıp yanlış uygulamaları yapıp, çalıştırıcı yanlış teknik ve taktik gösterip, yanlış oyun düzeni ile takımı sahaya sürüp, futbolcuların özel hayatlarına dikkat etmeyip, kaleciler tutabilecekleri topu yoğunlaştırılmış eksikliğinden tutamayıp takımın başarısızlığında büyük bir etken sahibi oluyorsa hakemlerinde yanlış kararlar uygulayabileceğini unutup onları hemen suçlu ilan etmek yanlış bir durum sergilemektir.

Hakemlerin uygulamış olduğu yanlış kararların futbolun bir parçası olduğunu kabullenmeden hakemlerin taraflı ve suçlu gösterilmesi, bu kitlenin futbolda yaşanan şiddet ve saldırganlık olaylarının sorumlusu oldukları yönündeki görüşü destekler niteliktedir. Bilimsel çalışmalar yapılan bu görüşü destekler özelliğindedir. Özmeden ve Yıldırım'ın, yapmış oldukları araştırmada taraftar saldırganlığı üzerinde birçok etki gösterilen durumlar içerisinde; birinci etken olarak %56,4 çıkan oran ile "hakem" görülmektedir (55).

Acet'in, İstanbul büyük şehir ilinde taraf tutmayan seyirciler üzerinde çalışmış olduğu anket sonucunda, müsabaka esnasında tahrik nedenlerinin büyük bir çoğunluğunun % 82 olan oranın, hakemlerin müsabaka yanlış kararlar almasından dolayı kaynaklandığı belirtmiştir (49).

2.11.3.Kulüp Yöneticileri

Sporla hiç bir yeterlilik, sorgulanmayan kulüp başkanlığı ve yöneticiliğidir. Spor hukuku enstitüsü derneğinin 2011 yılında hazırladığı raporda, bazı başkan ve yöneticilerin bir yandan şöhret sarhoşluğu içinde yaşarken diğer yandan da kulüplerinin seyirci ve taraftar kitleleri ile diyalog'a girmekte olduğu, bu diyalogda

öncelikle, taraftarı, kendi adına tezahürata yöneltmek için girişimler yapıldığı, diğer taraftan kulüp içinde bulunabilecek güçlü rakipler veya rakip kulüplerin başkan veya yöneticileri aleyhine tezahürat ve eylemlerin gizli bir şekilde teşvik edildiği belirtilmektedir. Yine bu raporda bazı yöneticilerin ön plana çıkma sevdası ile bir takım magazinsel söylemler, davranışlar ve hatta beden diliyle etkilemeye çalıştığı seyirciyi tahrik ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca statlara gizli bir şekilde, yetkilerinin verdiği iyi niyeti göz ardı ederek açılmaması gereken pankartlar, patlayıcı ve yanıcı cisimler sokan yöneticiler olduğu bilinilmektedir, bu konuda saptamalar yapılmıştır (56).

Kulübün hizmetlerine ulaşmasındaki en önemli rolü gösteren yönetici, kendi etik, değer ve davranış kurallarını geçerli ilke ve standartlara göre düzenlemelidir. Yapılan bazı çalışmalarda kendi seyircileri ve rakip takım seyircilerinin kulüp yöneticilerinin bazı televizyon kanallarında verdiği demeçler ve yaptıkları açıklamalardan etkilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Rona'nın; Trabzon, İzmir, İstanbul, Ankara, illerinde oynanan müsabakalarda şiddet ve saldırganlık olaylarında yer alan ve polis kamerası kayıtlarına girmiş seyirciler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, araştırmaya katılan seyircilerin %56, 3'ü, kulüp başkan ve yöneticilerinin rakip takım aleyhine göstermiş oldukları tavırları, televizyon kanallarına ve gazetelere yapmış olduğu konuşmalardan etkilendikleri yönünde görüş bildirmiştir. Bu demeçlerden kısmen etkilenenlerin oranı ise %36,7'dir (57).

2.11.4.Rakip Takım Seyircileri

Acet (2005), seyircileri şiddete yöneten unsurları şöyle ifade etmektedir; “Taraftarları şiddete yöneten eksiklikler; seyircilerin spor kültürü ve oyun kuralları konusundaki eksiklikleri, kitle iletişim araçlarının seyircileri bilgilendirmememesi, federasyonun eğitici kurallar durumunu düşünmemiş olması, seyircinin öğrenme istekli olmayışı, genel bir spor kültürünün okullarda öğretilmemesi ve yaşatılmaması, seyircinin spor dışı nedenlerden kaynaklanan gerginliğinin giderilmemesi, oyun dışındaki zamanlarını doğru bir biçimde kullanılamaması, amigoların seyircileri yanlış yönde olumsuz etkilemeleri ve eğitimsiz oluşları, kulüplerin ve federasyonların yeteri kadar donanımlı oldukları söylenilmemektedir (14). Her iki seyirci gurubunun zorlayıcı yöntemlerini barışçıl yöntemlerden daha etkin bir biçimde olarak gördüklerinden, seyircide şiddet ve saldırganlık ortamına

zemin hazırlamaktadır. Taraflar arası müsabaka, toplumsal kimliğin ön plana çıkmasının bir sonucuyla beraber ve ilişkilerin bireyler arası düzeyden gruplar arası düzeye geçişinden kaynaklı olduğudur. Rakip grupların seyirci azlığı bakımından ya da seyirci fazlalığı bakımından denk olmadığı zamanlarda zayıf olan tarafların saldırılma beklentisi yüksek olmaktadır. Ama saldırı güduları düşüktür. Güçlü kalabalık gruplarda ise saldırı güdüsü fazlayken ve saldırılma beklentisi az oranda olmaktadır (58).

2.11.5. Antrenörler

Antrenörler sadece, sporcuyla müsabaka aşamasına hazır hale getiren, kazanmak için bir disiplin ruhu oluşturan bilgi, teknik ve taktik uygulayan, yetenek ve tecrübelerini sporculara aşılayan, yansıtan, kurallar ve sağlık hakkında sporculara bilgi veren ve psikolojik, sosyolojik, teknik-taktik, dayanıklılık, kuvvet, sürat, koordinasyon çalışması uygulayarak sporcuların performansını üst düzeye çıkaran biri değildir. Antrenörün takım veya sporcuyla ilgili sadece görev ve sorumlulukları yoktur. Onun ayrıca kültürel, sosyal, toplumsal sorumluluk ve görevleri bulunmaktadır. Antrenör, öncelikle bir varlığı temsil eden kişidir. Başka insanlarla ve sporcularla ilişkilerinde insanlığın değerini yükseltme bilincine sahip bir yönetici veya eğitici. Ama sporun baskın, asimilasyon üretmiş olduğu gerçek spor sisteminde çalıştırıcının işlevi değişiklik göstermiştir. Sporun, özellikle de futbolun bir işe çevrildikten sonra profesyonel meslek uğraşısına dönüşmesi, çalıştırıcının da profesyonelleşmesine katkı sağlamıştır. Kulübün önemli hedeflerine ulaşmasındaki etkenlerden biri olan çalıştırıcıların, kulüpleriyle olan sözleşmelerinin sürekliliği mutlak başarıya doğru yol alması, her maçın mutlaka kazanılması beklentisi içinde olması, oynayan sporcularda olduğu kadar Antrenörler üzerinde de baskı yaratmasına olanak sağlamaktadır. Bu baskı zaman zaman oyun karakteri ve zihniyetleriyle örtüşmeyen hareketleri sergilemelerine ortam hazırlamaktadır (59).

Çalıştırıcıların sporcularıyla ilgili sundukları görüşleri olumlu olmalı ve rakip takımla ilgili verdikleri söylemlerde dikkatli davranmalıdırlar. Olumsuz aktarılan söylemler takım taraftarlarını da olumsuz yönde etkilemekte ve taraftarların normal olmayan bir davranışta bir yapıda tepkiler vermesine neden olmaktadır (60).

2.11.6.Futbolcular

Seyirci saldırganlığını arttıran nedenlerden birisi de saha içerisindeki oyunculardır. Sporcuların saha içerisinde birbirine karşı sözlü saldırıda bulunmaları, itişip kakışmaları, birbirlerine karşı kasıtlı olarak sert davranmalar ve tehlikeli hareketler yapmaları, hakemin vermiş olduğu kararlarına aşırı bir şekilde itiraz da bulunmaları, seyircileri tahrik edecek mimik, el ve kol hareketlerde bulunmaları, saha içerisinde istenen performansı sergileyememeleri, önemli müsabaka olarak değerlendirilen oyunda bir varlık gösterememeleri, geçmiş yıllarda kendi takımlarında oynayan oyuncunun rakip takım olarak sahaya çıkması, rakip oyuncunun hakemi kandırmaya yönelik ve oyunun süresinin azalması için vakit geçirmeye yönelik yaptığı davranışlar gibi durumlar, seyirci saldırganlığı üzerindeki etkili olan nedenlerdir (61).

Önemi düşük gibi görülen takımların futbolcu forma renkleri, seyirciler arasında bir algı oluşturarak seyirciler tarafından saldırgan bir ipucu olarak algılanabilmektedir. Siyah renkte forma giyen takımlara karşı seyircilerin olumsuz bir tavır sergiledikleri görülmüştür (61).

Ayrıca başka bir neden de özdeşleşmenin de seyirci saldırganlığında etkisi olduğu söylenebilir. Yüksek ölçüde özdeşleşme yaşayan fertlerin özdeşleşme yaptıkları kaynağa yapılan saldırılarda şiddeti fazla tepkiler gösterebileceklerini vurgulamıştır (62).

2.11.7. Güvenlik Güçleri

Emniyet (Güven), yaşanacak kavgada herhangi bir tarafı desteklememelidir. Süper Ligde oynanan dört büyük takımlarından Galatasaray Fenerbahçe maçında bir polis memuru sorumsuz ve bilinçsiz davrandığı için neredeyse faciaya neden oluyordu. Saha içerisine atılan bir meşaleyi yerden alıp tribüne atarak faciaya davetiye çıkaran polis memuruna Galatasaray futbolcusu olan Okan, müdahale etmek zorunda kaldı. Türk polisinin, özellikle de genç polislerin, saha içerisinde nasıl davranılacağını eğitim yetersizliğinden kaynaklanan bir tavırları vardır. Devletin kendisini olayları önlemekle görevlendirdiği bir kişi gibi görmeyip, olay çıkartan kişinin karşı safındaki kişi gibi görmek istemesidir. Yani bir olay durumunda, olayı engellemeyi değil, olay çıkartanla çatışmayı bir görev olarak görmektedir. Bu yukarıdaki açıklama bazı yerlerde aynı durumu yansıtmaktadır. Oysa polis, güvenlik

olayın bir tarafı değil. Onun işi, yaşanan olayı en kısa zamanda bitirebilmek. Ama bizim genç memurlar öyle yapmıyorlar. Ve olay sonunda kavga ediyorlar. Ortaya da son derece de görüntü kirliliği çıkıyor. Karşısındaki emniyet güçlerine küfür ediyor, polis yasaya uyacağına o da karşısındaki memura küfür ederek kavga çıkıyor ve karşısındaki polise vuruyor. Polis kelepçeleyip, memura saldırıdan gözaltına alacağı yerde aksine poliste ona yumruk sallıyor. Hal böyle olunca da, polis müdahalesi sonucunda ortaya çıkan görüntü, üniformalılarla üniformasızların kavgasına dönüşüyor. Bu da özellikle televizyon ekranından güzel görünmüyor (63).

Taraftarların polis güçlerine öfkeyle karşılık vermesi şiddet boyutlarının artmasına neden olmaktadır. Polis'in güç kullanmasına sinirlenen seyirci tek başına olduğu zaman saldırgan hareketler yapmaktan durağan durumdayken, kendindeyken, seyirci grup halinde bir araya geldikleri zaman kızgınlıklarını sözlü veya fiili hareketlere dönüştürüp dinamik hale gelir. Güvenlik güçleriyle bu istenmedik olayların yaşanmasında eğitimden yoksun ve olay çıkarma yanlısı olan taraftarların da rolü büyüktür. Yapılan bazı araştırmalarda futbol seyircilerinin güvenlik güçlerinden daha fazla hoşgörü, saygı, sevgi bekledikleri sonuç ortaya çıkmıştır (64).

2.11.8. Futbol Federasyonu

Federasyonlar bir üst topluluk olarak yeterli sayıya ulaşan dernek veya tüzel kişilere haiz kuruluşların toplanıp bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Spor federasyonlarını da spor kulüpleri oluşturmaktadır (65).

Spor federasyonları, kendi spor dallarını yurt içinde ve yurt dışında yapılan her türlü müsabaka, kamp, toplantı, seminer gibi faaliyetlerin sevk ve idaresinden sorumlu bir kuruluştur. Bütün spor federasyonları bünyesindeki sporcuların eğitiminde ve gelişiminde önemli olan, çalıştırıcıların yetiştirilmesini de kapsar ve futbol hakemlik kursları ve seminerleri düzenler. Başarılı veya başarıya aday olan sporcular için kamplar, gelişim kursları düzenler (61).

Futbol halkın gerek ilgi gösterdiği alanı olarak gerekse faaliyette olan kulübünün fazlalığı ile diğer spor dallarından ayrı bir yere sahiptir. Futbol federasyonu, futbolun içindeki olguların hemen hemen hepsinden sorumludur (66).

Düzgün bir işlerle devamını getirebilmesi için de cezai müeyyideleri bulunur. Bunlar arasında; ihtar, yarışmadan men edilme, müsabakayı seyircisiz

oyunatma, hak mahrumiyeti, saha kapatma cezası, tescil iptali, para cezası ve küme düşürme gibi cezaları bulunmaktadır (67).

Federasyonun birçok sorumluluğun etkisinde olduğu gibi aksayan, hatalarının olduğu durumları da vardır. Çoğu zaman politikayla beraber iç içe çalışmalarını sürdürmeleri, başkanlık seçimlerindeki yaşanan sorunlar, hakem atamaları, ceza uygulamaları vb. olaylar ister istemez seyirciler üzerinde tepki oluşmasına neden olmuştur (68). Seyircilerin üzerinde oluşan bu güvenmezlik ortamı ile futbolun duayen merkezi olarak isimlendirilen Futbol Federasyonuna karşı, seyirci saldırganlıkları artmış olup federasyon, seyircilerin saldırganlık sebeplerinden biri olarak görülüp ortaya çıkmıştır.

2.12. SPOR SEYİRCİSİNDE GÖRÜLEN SALDIRGANLIK VE ŞİDDETTE TAHRİK OLMA ÇEŞİTLERİ

Spor seyircisinin bazı nedenlerden etkilenip olay çıkarmasının çok çeşitli sebepleri vardır. Futbol seyircilerinde saldırganlığa bağlı tahrik olma çeşitleri aşağıda maddeler halinde yazılmıştır.

- a. Maç sonucu ile ilgili bir beklentinin olması,
- b. Karşı takımın taraftarlarını şiddete maruz bırakacak bir pankart açma,
- c. Rakip taraftarların tezahüratı,
- d. Evrensel Ahlak kurallarına aykırı sözlü ve sözsüz hakaret ve hareketlerde bulunma,
- e. Kendi takım amigosunun yönlendirmesi,
- f. Hakemin bir tarafa bağlı kalması,
- g. Hakemin uygun olmayan zamanda ve yersiz kart göstermesi,
- h. Hakemin oyunun sert oynanmasına izin vermesi,
- i. Rakip takım futbolcuların gol sonrası yaptığı uygun olmayan hareketler,
- j. Maçta mağlup olmak,
- k. Kritik bir maç olması (süper kupa maçı vb),
- l. Rakip taraftarlarda, kesici, delici, sopa vb. cisimlerin bulunması,
- m. Medyanın kışkırtması,
- n. Rakip taraftarların stadyuma ve sahaya zarar verici eylemlerde bulunması,
- o. Maça beraber gelinen arkadaşlardan etkilenmek,
- p. Maça alkol kullanmış halde gelmek,

- q. Fanatik bir taraftar olmak,
- r. Yöneticilerin zor durumda takıma sırt çevirmesi,
- s. Antrenörün müsabakayı yönlendirememesi (69).

2.12.1. Medyanın Sporda Şiddette Etkisi

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kitle iletişim araçları, yazılı görsel ve elektronik cihazlardan oluşmaktadır. Teknoloji ve kitle iletişim araçlarından faydalanan medyanın 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren izleyici ve okuyucu kitleleri üzerindeki etkisi önemli ölçüde artış göstermiştir.

Yurdumuzda taraftarlara futbolun üç neticeli olan bir oyun olduğunu anlatması gereken basın-yayın kuruluşlarının bunu yapmak yerine toplumsal kitleleri futbolda tek bir sonuç üzerine şartlandırmaktadır. Yenmek, nasıl ve ne şekilde olursa olsun galip gelmek, bir üst tura yerleşmek ve oyunu oyun olmaktan çıkarıp oyunsuz bir alan haline dönüştürmesi nedeniyle içerisinde şiddet ve sertlik içeren sporun kapaklarının gelişimine katkıda bulunmakta ve daha sonra da yaşananlar için görmek istemediğimiz, spor adına hoş olmayan görüntüler olarak sunulmaktadır (45).

Medya özellikle televizyonda şiddet görüntülerine yer verip spora zarar vermektedir. Bununla birlikte televizyon görüntüleri ve şiddet karışık bir durumdur ve basitte olsa şiddeti etkilemektedir. Televizyonların spor yorumcuları, gazetelerinde spor yazarları seçiminde ölçütlere uymamaları (yorumculuk ve gazetecilik adına hiçbir eğitim almayanlara, yorumculuk ve yazarlığı hobi ve ikinci bir iş olarak yapanlara program yaptırması gazetelerde yazı yazdırması) seyirci saldırganlığı üzerinde etkili olmaktadır. Televizyon seyircileri ve saldırganlık arasında bir bağlantı olduğunu savunmaktadır ve bu konu hakkında panel düzenleyip yöntemli yaklaşımlarla medyanın spordaki şiddete neden olduğunu belirtmiştir (70).

2.12.2. Sporda Şiddette Hakemin Etkisi

Hakemin sözcük manası “bir oyunu, belli kurallar içerisinde, gerektiğinde kurallara da kendi yorumunu katarak yöneten kişidir. Anlaşmazlık durumunda onun (hakem) sözü geçerlidir (52).

Hakemlik futbolun en önemli yönünü oluşturmaktadır. Hakem, futbolcu seyirci ve rakip takımlar arasında birleştirici görevi üstlenmekte, öte yandan da oyunun önceden koyulmuş kurallar çerçevesinde durum değerlendirilmesi yapmaktadır. Bir futbol müsabakasının normal, güzel, ciddi, heyecan yaratıcı olarak

geçmesinde ve bu müsabakanın bitişine doğru olduğu kadar, aksine üstünkörü, gevşek, olaylı veya dövüştü bir oyun havasında geçmesinde de hakemin etki gücü önemli derecede görülür (53).

Seyirci bazı zamanlarda hakemler hakkında; bir anlık hata uygulayarak takımların kaderleri ile oynadığı, bilerek uyguladıklarına ve çıkar durum ilişkisi sağladıklarına, rol yapan oyuncuların etkilendiği ve seyircinin yapmış olduğu tezahürattan etkilendikleri durumu, dikkatsiz davrandıklarından futbolcuların oyun içerisinde sergiledikleri pozisyonu kaçırdıklarını düşünmektedirler (71).

Tahrike neden olup şiddet olaylarına neden olunmaması için hakemlerin iyi bir eğitim almış olması, kuralları iyi bilen taraftardan etkisi altında kalmadan ve birbirleri ile uyumlu hareket etmeleri zorunludur.

Hakemlerin yetersizliği konusunda aşağıdaki maddeleri sıralayabiliriz

- Hakemlerin kaliteli olmayışı,
- Genel eğitim yetmezlikleri,
- Hakemlerin fiziki performans yetmezliği,
- Kuralları bilme ve uygulamadaki eksiklikleri,
- Seyircilerin olumsuz etkileri,
- Güvenlik güçlerinin tarafsızlığı sağlayamaması,
- Mahalli idarelerin tarafsızlığı sağlayamaması,
- Kulüplerin hakemleri etkilemesi (72).

2.12.3.Spor, Şiddet, İrkçilik, Aşırı Milliyetçiliğin ve Bölgecilik Etkisi

İrkçilik, Avrupa düzeyinde futbol için bir sorun ve futbol holiganizminde de önemli bir nedendir. İrkçiliğin boyutlarını belirlemek için kapsamlı istatistikler ortaya sunmak nerdeyse imkânsızdır. Yine de futbol şiddeti (özellikle de uluslararası kamuoyunda) sık sık ırkçılık olarak adlandırılmakta ve bu çıkan olayların ırkçı taraflar üzerinden gerçekleştirildiği söylenilmektedir. Günümüz koşullarında bazı kulüplerin içerisinde ırkçı söylem takımların taraftarları bulunmaktadır (53).

Türkiye'nin özellikle Türkiye milli futbol takımının İngiltere'de yapılacak olan 1996 Avrupa futbol şampiyonası finallerine katılma hakkını elde etmesiyle medyada gösterilen veya kapalı terim olarak dillendirilen "viyana kapıları sendromu" ve bu sendromu destekleyen, savunan geçmiş değerlere bağlı milliyetçi kesimin giderek şiddetlenişi işte bu eylemin gözükmesidir (73).

Türkiye cumhuriyeti vatandaşları ırkçı saldırı ve söylemlerden uzak durmasına rağmen bazı bireysel olaylar ister istemez yaşanmaktadır. “Cumartesi günü akşamı Erciyes spor ile Kayseri spor arasında oynanan karşılaşmada Fenerbahçeli sporlu Appiah’ın yaşadığı durumlar da tam bu olay üzerinde durulmaktadır. Emre Toraman’ın Appiah’a zenci diye ırkçı söylemlerde bulunduğu, Appiah’ın da bu ırkçı duruma dayanamayıp tahrik olarak tepki gösterdiği anlaşılıyor (74).

Türkiye’de ulusal anlamda da birbirine yakın olan illerin, kendi aralarında yaptığı müsabakalarda, sık sık milliyetçilik (bölgencilik) olaylarına rastlanılmaktadır. Bunlar spor tarihimizde facia olarak bilinen, Sivas spor - Kayseri spor, Elazığ spor- Malatyaspor, Mardinspor-Şanlıurfaspor, Kütahya spor- Afyon spor, Trabzonspor Rizespor vb. şehirlerin birbirleriyle oynadıkları karşılaşmada, her zaman şiddet görüntülerine tanık olmuşuzdur ve halende tanık oluyoruz. Bu milliyetçi söylemlerin (bölgencilik) ortadan kaldırılması için, milliyetçi söylemlere başvuran takımların aynı grupta yer almamasına özen gösterilmelidir. Aksi yönde çok sıkı bir güvenlik önlemleri sağlanarak bu tür olayların çıkmasına neden olanları engeller (53).

2.12.4.Sporda Şiddette Grup ve Kalabalığın Etkisi

Birey kitleyle beraber iç içeyken kendi kişiliğinin çizgilerini geçtiğini hisseder. Bir tür rahatlama, motive edici olarak hisseder, çünkü onu kendi çizgisine çeviren ve içine kapanık olan mesafeler, artık köprü görevi olarak işlem görmekten kalkmıştır. Mesafenin oluşturduğu bu ağır yüklerin omuzlarında kalkmasıyla kendisini özgür olarak hisseder duruma gelip. Onun yaşamış olduğu bu özgürlük sınırları geçmesidir (75).

Seyircinin davranışını olumlu bir düzeyde etkileyen sebeplerden; kalabalığın yoğun oluşu, kalabalığın fazla oluşu, , seyircilerin beklemekte olduğu yer, oturarak seyretmek veya ayakta seyretmek, vb. gibi hep beraber söylenen türkü ve şarkılar ve kalabalığın çıkarmış olduğu gürültüsü saldırganlığı hızlandırır düzeye getirmektedir (76).

2.12.5. Sporda Şiddet ve Saldırganlığa Holiganların Etkisi

Holigan sözcüğü ilk defa İngiltere’de, 1898 yılında, müsabakalarda kavga ya ortam yaratan fanatik taraflar için Daily News gazetesinde kullanılan “holigan çeteleri tanımıyla meydana çıktığı iddia edilmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde

ise holigan şu şekilde adlandırılmaktadır: “Özellikle futbolda fanatizmi gelişmesine yol gösteren, besleyen ve çevreye zarar vermeye eğilimli olan, serseri, taraftar, yaramaz..”Holiganlık İngiltere’de futbol fazlalığından dolayı sayısal veri olarak azalmaya başlamasından çok daha sonra olan 1960’lara kadar önemli bir sosyal problem olarak adlandırılmıştır. Holiganlık savaş sonrası futbolun yaygınlığının azalmasıyla ilgili kendi gücünü sergileyememektedir (77).

Teritoryalizm 1960’lı yıllarda ölümlerle sonuçlanan Sivas Spor-Kayseri Spor müsabakası ile Türkiye’de de yaşanmış ve birden fazla fanatik saldırganlığı ile günümüzde de yaşanmaktadır. Amaçları her zaman olay çıkartarak dikkat çekmek olan holiganlarda şiddet ve saldırganlık davranışı sergilemesi sıkça görülen davranış nedenidir. Genel olarak, holiganlar anti-sosyal kişilik bozukluğu yaşayan olarak isimlendirilen, sosyopat veya psikopat özellikleri sergileyen, çevre ile uyum içerisinde olmayan kişilerdir (78).

Ancak 1992’li yıllarda İsviçre’de Avrupa Kupası maçlarında İngiliz milli takımının gözlemler sonucu fanatiklerini kapsayan problemler, İngiltere milli takım fanatiklerini içeren olay ve kargaşaların yok olmadığını göstermektedir (79).

Holiganlar ile ilgili yapılan birçok çalışma ve araştırmaların, holiganların; genellikle 10’lu yaşların sonlarında veya 20’li yaşlarında olan, genellikle küçük el işleri ya da düşük sekreterlik işlerini yapan ya da daha az boyutta “geri ekonomide” çalışan ya da işsiz ve genellikle işçi köken sınıfından geldiğini göstermektedir (80).

Holiganların yapılan araştırmalarda bazı ortak davranış özelliklerine sahip oldukları anlaşılmıştır; bu davranışlar aşağıda maddeler halinde yazılmıştır;

- a. Yaptıkları hareketlerin sonuçlarından utanmazlar ve pişmanlık duymazlar.
- b. Sorumluluk duygusu taşımazlar ve kendinden başkasını düşünmezler.
- c. Çok rahat yalana başvururlar ve hırsızlık yaparlar.
- d. Kuralları yok sayarlar ve çok rahat kavgaya neden olabilecek işler yaparlar.
- e. Büyük çoğunluğu aşırı bir şekilde alkol kullanırlar.
- f. Yaptıklarının tamamen farkındadırlar (53).

Futbolda şiddet “bir talebin yerine getirilememesi ‘%18’lik oranla, futbolda şiddetin temel nedenlerini %30’luk bir dilimle, “öfke ve kızgınlık duygularının kontrol edilememesi”, %15’lik oranla ise ‘kıskançlık duygusunun yer alması olarak

sıralanmıştır. Bireyin kişisel özellikleri dikkate alınarak başka alandaki mutsuzlukları, kıskançlıkları, çaresizlikleri, savunma içinde oldukları psikolojik ortam gibi konuları şiddetin kişisel açıdan temel nedenlerini oluşturmaktadır (81).

Futbol dallarında her zaman ortaya çıkan saldırganlık durumu alt kültüre hizmet eden taraftarların boşalma ilkesinden hareketle başlasa bile, kendi başarısını ve mutluluğunu takımın başarısıyla aynı çizgide tutan her birey, bu bakımdan toplumda, önemli bir sosyal olgu oluşmaktadır (69).

Holigan veya şiddetin çıkmasına neden olan seyircilerin ülkemizde yapılan birçok araştırma sonucuna göre yaş aralığı olup 24 civarındadır (82).

Slovakya'da ve Çekoslovakya'da geniş anlamda yapılan bir araştırma sonucunda spor taraftarlarının büyük bir çoğunluğu 22 yaş altı ve yaşları grubundandır (83).

İngiliz futbol holiganlarının üzerinde yapılan çalışmalara göre holiganlar; sınıf hiyerarşisindeki bütün düzeylerden gelmektedirler ancak bunların % 70-80'i işçi sınıfında bulunmaktadır (84).

Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Spor Güvenliği Büro Amirliği Verileri (2006) kapsamında incelenen ve 2004-2005 yılları arasında emniyet kameralarına kaydedilen şiddet olaylarına karışmış seyircilerle ilgili istatistiklerde, kayıtlara geçmiş 878 holiganın, 12 holiganın eğitimsiz olduğu, 147'si ilköğretim mezunu olduğu, 119'u orta okul mezunu olduğu, 270'i lise mezunu olduğu, 58'i üniversite mezunu olduğu, 1 yüksek lisans mezunu olduğu ve 271 kişinin eğitim durumlarının ise belirtmediklerini görmekteyiz. Bu durumda kayıtlara girmiş holiganların % 62,3'ünün (Eğitimsiz, ilköğretim, ortaokul, lise) eğitim seviyesinin düşük olduğu veriler üzerinde anlaşılmaktadır (85).

Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Spor Güvenliği Büro Amirliği Verileri, Türkiye'deki birçok yapılan araştırma ile örtüşmektedir. Aynı verilere dayanarak kayıtlara alınmış holiganların % 35'inin dört büyük takım olarak adlandırdığımız Beşiktaş, Galatasaray, Fenerbahçe ve Trabzonspor taraftarları olduğunu, (%65) olan taraftarın ise Anadolu takımlarının taraftarları olduğu anlaşılmaktadır (85).

2.13. DÜNYADA VE TÜRKİYE DE MEYDANA GELMİŞ SPORLA İLGİLİ ŞİDDET OLAYLARI

- Nisan 1902, Glasgow (İskoçya) : Seyircilerin çok fazla tribünde bulunması nedeniyle tribünün çökmesi sonucu 25 kişi ölmüş, 350 kişide yaralanmıştır (86).
- 1949 yılında, İstanbul Veli Efendi Hipodrumu müsabakalardan sonra yakılmış, yıkılmış ve talan edilmiştir.
- Peru'nun Lima şehrinde 24 Mayıs 1964 günü Tokyo Olimpiyatları eleme grubu karşılaşması olan Peru-Arjantin maçı sırasında, hakem ev sahibi olan Peru takımının golünü saymayınca olaylar çıkmış, bu olaylar sonucunda 600 kişi yaralanmış, 320 kişi vefat etmiştir (86).
- Ekim 1982, Moskova (Rusya) 20.000 seyircinin stattan çıkarken sadece iki kapının açılması nedeniyle güvenlik güçleri ile seyirciler arasında yaşanan kavga sonucunda resmi olmayan rakamlara göre 60 kişi ezilerek ölmüştür (87).
- 1985 yılında Belçika'nın Brüksel şehrinde bulunan Heysel Stadi'nda oynanan Avrupa Şampiyonası kupa finali sırasında, İngiltere'nin Liverpool takımı ile İtalya'nın Juventus takımları arasında oynanan müsabakada, İngiliz hooliganların başlatmış olduğu kavga nedeniyle stat boşluğuna düşen ya da birbirlerini ezen insanların can çekişlerini canlı olarak yayınlayan televizyon kanalı, bir yandan da maçı yayında vermeyi ihmal etmemiştir. Bu olay, 400 den fazla İtalyan taraftarın yaralanmasına ve 39'unun da vefat etmesine sebep olmuştur (86).
- 1986 yılının Nisan ayında, İspanya'da oynanan Atletice Bilbao-Barselona maçının bitiminde çıkan olaylarda 15'i ağır olmak üzere, 55 kişi yaralanmıştır. İsviçre'de oynan İsviçre-B.Almanya dostluk maçından sonra çıkan olaylarda ise 5 kişi yaralanmıştır (49).
- 1986 yılının Haziran ayında (Meksika) da Meksika'nın Belçika'yı 2-1 skorla yenmesinden sonra Meksikalı taraftarların Meksiko City ilinde çıkardıkları olaylarda 187 kişi yaralanmıştır (49).
- 1986 yılının Eylül ayında İskoçya ile İngiltere' arasında oynanan futbol karşılaşması sonucu yaşanan olaylarda, 1 kişi ağır yaralanmış, 1 kişi ise

hayatını kaybetmiştir. İskoçya Glasgow Rangers futbol takımının bulunduğu bir otobüsün rakip takım Dundie United taraftarları tarafından taş atılması sonucunda 1 kişi ölmüştür. Yine, İngiltere’de Briten takımı ve Nottingham Forest takımları arasındaki müsabakadan sonra yaşanan olaylarda 1 kişi ağır yaralanmıştır (1).

- 1989 yılının Ocak ayında, Çin’de; İki Çinli atlet, yarış başlama tabancısıyla 6 kişiyi öldürmüştür. Çin’in Beijing çevresinde meydana gelen olayda 110 m. engelli koşucusu Shang Weidong ile dekatloncu Li Rihichvan yaptıkları antrenman sonrası 3 kişi ile tartışmış, tartışmanın büyümesi nedeniyle ellerindeki atletizm yarış başlama tabancısıyla 3 kişiyi öldürmüşler. Daha sonra 4 kişiyi rehin alan atletler, Çin’in para birimi olan 200 Yen talep etmişler, istedikleri parayı alamayınca rehinelere 3’ünü öldürmüşlerdir (1).
- 1994 yılının Temmuz ayında, Kolombiya; Dünya Kupası’na ilk turda elenen Kolombiya milli takımının savunma oyuncusu Andres Eskober, ülkesinde bulunan fanatik taraftarlar tarafından silahlı saldırı sonucu öldürüldü. ABD’de kendi kalesine gol atan ve tehditler nedeniyle İsviçre müsabakasına çıkmayan Eskober’in 12 kurşunun vücuduna saptandığı tespit edildi (1).
- 1995 yılının Nisan ayında, Yunanistan’da Olimpiakos ile Panatinaikos arasında oynanan Basketbol final serisi karşılaşmasından sonra yaşanan gerginlik sonucu bıçaklanan 25 yaşında olan Panatinaikoslu taraftar Giargios Karnesis hayatını kaybetmiştir (1).
- 14 Aralık 1999 tarihinde, Fenerbahçe’nin Türkiye kupası maçında Pendikspor’a 2-1 yenilerek elenmesi sonucu çoğunlukla amigoların oluşturduğu bir grup taraftar tesisleri basarak ve futbolcuların çıkmasına izin vermeyerek kaleci Rüştü Rençber’e saldırdılar (88).
- 5 Nisan 2000 tarihinde, yapılan Galatasaray-Leeds United maçı için İstanbul’a gelen iki İngiliz taraftar, taksimde olay çıkarması sonucu bıçaklanarak öldürüldü (88).
- Mayıs 2001’de, Diyarbakırspor-Altay maçı öncesinde iki gazeteci saldırılarak dövüldü, İstanbul ve İzmir’de gazeteciler cihazlarıyla birlikte bir odaya kilitlendi, rakip takımın soyunma odasına zehirli gaz sıkıldı, sahaya patlayıcı

maddeler yağmur gibi yağdı, görüntü almaya çalışan TRT kamerasının görüntü alması engellenmeye çalışıldı (88).

- 5 Nisan 2003 tarihinde, Kayserispor-Ç.Rizespor maçının bitmesi sonucunda çıkan arbedede, fanatiklerin saldırısına uğrayan Ak Parti Rize Milletvekilleri Abdülkadir Kart, İmdat Sütüoğlu ve İlyas Çakır adlı kişiler yaralandılar (87).
- 2003 Mayıs'ında, Yunanista'da Aris-Paok maçının ardından patlak veren şiddet olaylarında Aris taraftarları stat ve tribünleri ateşe verip, 42 araba ve dükkânın camlarını kırdı. Ayrıca, Paok'un forma renklerini üstünde taşıyan bir köpeği yakarak öldürdüler (1).
- 5 Ağustos 2003 tarihinde, Karşıyakaspor ile Göztepespor arasında oynanan dostluk maçı esnasında Karşıyakalı taraftarlar arasında çıkan kavgada bıçaklanan Murat Kongu (23) isimli genç hayatını kaybetti (88).
- 21 Kasım 2004 tarihinde, Beşiktaş-Çaykur Rize maçı esnasında kapalı tribünde çıkan kavga sonrasında Cihat Aktaş isimli genç bıçaklanarak hayatını kaybetti (1).
- 2006 yılının Kasım ayında; UEFA kupasındaki takımların Paris Saint Germain- Hopzel Tel Aviv maçında Fransız taraftarları, rakip taraftarlardan birine saldırı girişiminde bulundu. Bir polis memuru olayın büyümemesi için müdahale etmek isterken, bir kişiyi yanlışlıkla yaraladı ve bir kişiyi de silahını ateşleyerek öldürdü (88).
- 3 Aralık 2006 tarihinde, Fenerbahçe-Galatasaray maçının öncesinde Mecidiyeköy'den müsabakaya gitmeye hazırlanan bir polis bıçaklanırken, karşılaşma boyunca da statta yabancı cisim atma yağmuru hiç durmadı. Galatasaray kalecisi Mondragon, mücadele öncesinde stattan atılan pet şişenin hedefi olurken, Galatasaray Teknik Direktörü Erik Gerets'in de, kendisine isabet eden bir cisim nedeniyle alını yarıldı (88).
- 2007 yılının Şubat ayında; İtalya'daki Cetaria-Palermo maçında yaşanan kavgaya müdahale etmek isteyen bir polis, taraftarlar arasında can verdi (73).
- Mayıs 2007'de Futbol tarihimize "Su derbisi" olarak geçen Ali Sami Yen stadındaki Galatasaray-Fenerbahçe maçında ev sahibi oyuncular taç çizgisine ne zaman gelse, tribünlerden pet şişeler yağdı. Maçta yabancı madde

yağmuru dinmeyince hakem Bülent Demirlek maçı 15 dakika daha durdurdu, olayların sona ermesi sonrasında karşılaşmaya devam edildi (87).

- 2007 yılının Kasım ayında; Kendi arabalarıyla İnter maçını izlemek için deplasmana giden bir grup Lazio taraftarları ile Parma maçını izlemek için yola çıkan Juventuslu taraftarlar Toscano bölgesindeki Arezzo şehrinde bir dinlenme tesisinde bir araya gelip kavgaya tutuştular. Olaya müdahale etmek isteyen bir trafik polisi, önce havaya bir el ateş açtı, sonra silahını bir kez daha ateşlemek isteyince, 26 yaşında olan Lazio’lu Gabriele Sandri’nin ölmesine neden oldu (88).
- 6 Mart 2009 tarihinde, Bursaspor ile Diyarbakırspor arasında oynanan mücadelede taraftarlar tarafından sahaya atılan yabancı maddelerden dolayı maç 5 dakika geç başladı. Bu sırada bir muhabir yaralanırken 17. dakikada sahaya atılan yabancı bir madde yardımcı hakem Kemal Yılmaz’ın yaralanmasına neden oldu. Orta hakem bu durumlardan dolayı maçı ertelemek etmek zorunda kaldı (88).
- 26 Eylül 2009 tarihinde, Bursa Atatürk Stadı’nda oynanan Bursaspor-Diyarbakırspor maçında, Bursaspor taraftarların 90 dakika boyunca “PKK dışarı” sloganı atmasıyla gerilen ortam sonrasında, karşılıklı olarak taş ve koltuk yağmuru yaşandı. Yaşanan arbedede 10 kişi yaralanırken, beş kişi gözaltına alındı (88).
- 26 Ekim 2009 tarihinde, Fenerbahçe-Galatasaray maçında ısınma sırasında Arda ile Baroni arasında yaşanan itişmeler sonucu tribünlerden atılan yardımcı bir madde yardımcı hakem Tarık Ongun’un kafasına isabet etti. Hakemin kafasına dikiş atılırken, maç 12 dakika geç başladı (88).
- 13 Eylül 2010 tarihinde Bank Asya 1. Ligde oynanan Samsunspor – mersin idman yurdu maçının 42. Dakikasında konuk ekip teknik direktörü Yüksel Yeşilova ağabeyi tarafından bıçakla yaralandı (88).
- Aralık 2010’da, Beşiktaş ile Bursa spor maçı öncesinde çıkan olaylarda 3 Bursa spor taraftarı yaralandı (89).
- Şubat 2011’de İstanbul- Seyran tepe’deki T.T Arena Satında oynanan Galatasaray ile Eskişehir spor arasında oynanan maçın ilk yarısında bir taraftar yaralandı (90).

2.14. EMPATİ

2.14.1. Empatinin Tarihi ve Tanımı

Kullanmakta olduğumuz günümüzde “duygudaşlık” teriminin iki atası vardır. Bunlardan birincisi; Almandaki “Einfühlung” terimidir. İkinci atası ise Eski Yunandaki “empathia” terimleridir. İlk olarak empati kavramını Lipps kullanmıştır. Lipps bir insanın kendisini karşısındaki bir maddeye - örneğin kendisini bir sanat eserine yansıtması kendisini sanat eserinin içerisinde görmesi ve bu yolla o nesneyi özümseyerek anlaması durumunu “Einfühlung” olarak açıklamıştır. Lipps, 1897’den sonraki araştırmalarında nesnelerin yanı sıra insanların algılanması sırasında “Einfühlung” teriminin ortaya çıkabileceğinden bahsetmiştir. “Einfühlung” bir insan karşısındaki bir insana kendi duygusunu yansıtarak, iç taklit yoluyla onunla paralel bir yol kurarak onu anlamaya çalışmasıdır. Bu deneyime denilmektedir. Titchener 1909 yılında, “Einfühlung” kelimesini, Eski Yunandaki “Empathia” kelimesinden yararlanarak İngilizceye “Empathy” olarak belirlediği, tercüme ettiği dönemde bu terim bireyin kendini nasıl yorumladığı objeye yansıtması durumunu, koruma altına almaktaydı. Fakat bu kavramı Titchener daha da geliştirip, duygudaşlığı kişinin duygularının, hayali olarak farkında olması durumunda adlandırmıştır. Titchener, empatik duyarlılığın aynı zamanda çevremizi insanlaştıran, kişiselleştiren, genel olarak büyük bir duyarlılık deneyimini dile getirmiştir. Böylece duygudaşlığın, psikiyatri ve psikoloji edebiyatı macerası başlamış oldu.

Bugün Empati, psikolojide ve psikiyatride, isminden her zaman sözü edilen önemli bir metottur. Gerek psikolojide gerekse psikiyatrinin çeşitli dallarında, özellikle sosyal psikolojide ve klinik danışma, gelişim, okul ve iletişim

psikolojisi alanlarında, duygudaşlık ile ilgili kapsamlı çalışmalar yapılmış, bu konuda önemli bir bilgi depolaması oluşmuştur (93).

Yayınların, bilimselliğine bakıldığında araştırmacıların duygudaşlığı değişik metotlarla adlandırdıkları görülmektedir. Hickson, (1985), ve Iannotti, (1975), gibi araştırmacılar bu durumun önemini belirterek duygudaşlığın yeterince iyi tanımlanmadığı, yapılan tanımlamalar arasında ise uygunluk bulunmadığını belirtmektedirler. Buna rağmen Batsonun ve arkadaşlarının belirttikleri gibi, ilgili yayınları incelediğimizde, duygudaşlığa ilişkin yapılan tanımların, yıllar önce süregelen üç temel maddeden oluştuğu görülmüştür (94).

Bu aşamalar aşağıda sıralanmıştır. Başlangıçtan 1950'lerin sonlarına doğru duygudaşlık, bilişsel nitelikli bir kavram olarak ele alınmış, "duygudaşlık ölçümü" adı altında daha çok bireylerin birbirlerinin özelliklerini nasıl anladıkları ölçülmüştür. 1960'lı yıllarda ise Empatinin bilişsel boyutunun yanı sıra duygusal olan boyutu da dile getirilmiştir. Bu senelerde, bir kişinin karşısındaki birey gibi hissetmesi duygudaşlık olarak kabul görmüştür. 1970'lerde ise son aşamaya geçilmiş olup, bu dönemde duygudaşlık, 1960'lara oranla daha dar anlamda kullanılmaya başlanmış, bir kişinin belirli duygusunu anlamaya çalışma ve durumunu ona iletmeye "duygudaşlık" denilmiştir (93).

Barrett Lennard kişi ile duygudaşlık kurarken bu sürecin dört madde de toplandığını ifade etmiştir. Bunlardan Birinci olan aşama; bireyin duygularının farkında olması ve duygularını anlaması, ikinci aşama, birey karşıdakiyle iletişim kurması, üçüncü aşama; bireyin karşısındakiler tarafından dinlendiğini ve anlaşıldığını hissetmesi, son aşama ise bireyin kendini ifade etmesi, dile getirmesidir (95).

Empatinin doğası düşünüldüğünde insanlar ilk önce ilişkisel duygudaşlığa odaklanırlar. İlişkisel duygudaşlık kurma eylemi içerisindeki temel öge, bir insanın kendisinin yaşamadığı, görmediği bir olayı, diğer kişiyi dinlerken sanki o olayın içerisinde yaşıyormuş ve olayın içindeymiş gibi dinlemesidir. Empatik eğilime sahip olan kişiler diğer insanların deneyimlerine girebilirler ve diğer kişinin yaşadıklarını eksiksiz olarak anlayabilirler. İlişkisel duygudaşlık aynı zamanda diğer insana karşı duygudaşlık kurmanın yanında sempati duymayı da öğretir (96).

Empati ortaya çıkma sayesinde bir insan bir başka insanın hayatına güvenli bir arkadaş olma imkânını sağlamıştır. Empatik olmak diğer kişinin dünyasına onu sorgulamadan girebilmeyi gerektiren bir durumdur. Empatik anlama tam olarak ve duyarlı bir şekilde iletişim içerisinde kullanıldığında kendisi ile duygudaşlık kurulan kişi kendini rahatlamış ve derindeki duygularını, algılamalarını ve olayları değerlendirirken kendi anlamlarını daha özgür bir şekilde dile getirmiş olacaktır (97).

Davis'in 1994 yılında yaptığı bir araştırma Empati hakkında yapılan en önemli çalışmalardan biri de Empatinin kavramsal ve duygusal durumlarını araştıran çalışmasıdır. Bu modelde duygudaşlık, başkasının kişisel tecrübelerine cevaplar verebilen bir yapının ayarları olarak adlandırılmıştır. Bu modelde, çok çeşitli duygudaşlığın birbirinden değişik olan bileşenlerle birbirine bağlandığı sunulmuştur. Modelde Empatiyi ortaya çıkaran oluşumlar ve bu sonuçları etkileyen bileşenler, duygudaşlık kavramının açıklanması için kullanılmıştır (96).

İnsan ilişkileri ve iletişimin anahtar kavramı 'Empati'dir. Empati olaylara karşıdakilerin gözüyle de bakabilmemizi sağlaması ve sağlıklı iletişimin kapısını aralaması açısından adeta altın anahtar konumundadır. Dolayısıyla Empati, kişinin kendisini başkalarının yerine koyabilmesi, olay ve olguları başkalarının bakış açılarıyla da değerlendirebilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Doğru ve sağlıklı bir Empati sürecinden söz edebilmek için 3 unsura dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu bakımından ilk önce kendimizi Empati kuracağımız kişinin yerine koymalı, olaylara kendimizi yerine koyduğumuz insanın bakış açısıyla bakabilmeliyiz. İkinci unsur olarak; Empati sürecinde bilişsel ve duygusal bileşenlerin her ikisinin de bir arada bulunması şarttır. Başka bir ifadeyle Empati kuracağımız kişinin hem duygularını ve hem de düşüncelerini doğru olarak anlamamız gerekmektedir. Üçüncü ve son unsur olarak ise, Empati kurarak kısa bir süre de olsa rolüne büründüğümüz kişiye Empatik anlayışı iletmemiz gerekir. Başka bir ifadeyle hissettiklerimizi karşıımızdaki kişiye aktarmamız, Empati sürecinin son aşamasını oluşturmaktadır (98).

2.14.2. Empatik Eğilim

Dökmen (2005) Empatiyi; empatik beceri ve empatik eğilim olmak üzere iki türüyle değerlendirmiştir. Empatik eğilim Empatinin duygusal nedenini oluşturmakta ve bireyin duygudaşlık oluşma potansiyelini göstermektedir. Empatik beceri ise bireyin duygudaşlık oluşabilme yönünü sergilemektedir. Rogears, ilk çalışmalarında duygudaşlığı bir tür sosyal duyarlılığa sahip olmak olarak konuyu işlemiş, sosyal duyarlılığın her insanda bir kişilik özelliği olduğunu ve bu özelliğin eğitimle git gide iyileştirebileceğine değinmiştir.

Rogears (1975), Empatiye ilişkin araştırma keşiflerini sıralamış olup ve bunlardan birinin de empatik var oluş şeklinin empatik kimselerden öğrenilir olduğunu, duygudaşlık kurabilme yeteneğinin eğitim deneyimi ile geliştirilebileceğini ve terapistlerin, anne - babaların, öğretmenlerin empatik yaşamaya yardımcı olabileceğini, empatinin doğuştan gelişmeyip, kazanılmadığını öğrenildiğini ve en hızlı bir şekilde empatik bir ortamda öğrenildiğini dile getirmektedir.

Empatiyi 1970'lerden beri bilmekte olan, bireyin kendini karşısındaki insanın yerine koyarak, o insanın duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlayıp algılaması, hissettiklerini hissetmesi, bunu da karşısındaki insana aktarması süreci olarak gören Rogears'ın tanımı, günümüzde yaygın olarak kabul görmektedir (99).

Truax ve ark, (1967) ve Stoffear (1968), ezelden yardımsever olan bir kişinin eğitim görmeden, kazanmadan Empatik olabileceğini belirtirken; Shaprio ve Voog (1969), ezelden yardımsever olan bireyin çevresine olumlu duygudaşlığının etki yaptığını bulmuşlardır. Bu çıkan sonuçlarda yüksek düzeyde bir duygudaşlık için doğuştan kişilik özelliğine sahip yardımsever olmanın ve bir eğitim görmenin gerekliliğini belirtmiştir. Empatik eğilim düzeyine ilişkin çıkan sonuçlar ise, empatik eğilimin bir kişilik özelliği olduğu ve eğitimle önemli düzeyde değiştirilemeyeceği yönünde olmuştur (100).

Tanrıdağ (1992), Empatinin biyolojik temelini edebiyatın görüşleri gölgesinde açıklamış ve duygudaşlık ile beyindeki biyolojik mekanizma ve yapılar arasında bir ilişkinin varlığını bilmesi, Empati kurma kapasitesinin doğum ile beraber bir potansiyel olarak var olduğunu ve empatinin, doğumdan itibaren işleyen özellikleri rol alma, özdeşim kurma, taklit, gibi bazı mekanizmalara dayandığını ve çocuğun

egosantrizm döneminden sonra başkalarının duygularını anlama ve paylaşma noktasına geldiğini söylemiştir (99).

2.15. EMPATİNİN İLETİŞİMDEKİ YERİ

Empatinin ne olduğunu öncelikle anlayabilmek için, duygudaşlığı kullanan ve ona gereksinim duyan insanın yaşamdaki temel amaçlarının ne olduğunu tartışmamız, anlamamız gerekmektedir. Ne var ki insanın varlığı konusunda felsefi açıdan ortaya konmuş çeşitli görüşlerden yararlanabiliriz. Yapılan araştırmalara göre, yardıma muhtaç olan kişiler, zor durumda hayatını devam ettiren kişilere duygudaşlık kuranlar, duygudaşlık kurmayanlara oranla daha fazla yardımda bulunmaktadırlar (93).

Empati kurduğunuzda ise karşınızdaki kişiyi haklı bulmanız pek önemli değildir. Önemli olan kendinizi karşıdakinin yerine koyup, onun algılama, düşünce ve duygu dünyasını keşfedip yaşayabilmenizdir. Çeşitli kültürlerle sahip hastalarınız için yapmanız gereken ilk şey hastanın ne düşündüğü, duygulanım durumu, hangi beklentide olduğu vb. durumların bilinmesi gerekmektedir. Kendinizi onun yerine koyun, onu çok anlamaya çalışmayın, onun o an ki yaşadığı duygu ve düşüncelerini keşfetmeye çalışalım (101).

Araştırmalara göre duygudaşlığın, kendini açma, toplumsallaşma topluma uyum sağlama ve sosyal duyarlılık ile pozitif ilişkisel içerisinde olmasıdır. Yani, diğer insanlara kişisel duygu ve düşüncelerinin güzelce ifade edebilen, topluma uyumlu ve sosyal duyarlılığı yüksek olan kişiler, aynı zamanda duygudaşlık kurma becerisine de sahiptirler (93).

Empati kurmada, karşınızdaki bireye yardım etme davranışı eğilimi vardır. Kendisini sıkıntıda hisseden bir kişi, arkadaşıyla sıkıntısını paylaşırsa ve arkadaşı da o kişinin sıkıntısını empatik bir duyguda dinleyip onu geri arkadaşına yansıtırsa, o kişinin sıkıntısı biraz hafiflemiş olur ve böylece duygudaşlık kurularak sıkıntılı olan kişiye yardım edilmiş olunur. Örneğin; yaşlı veya hasta biri sokakta yürürken birden göğsüne atıp, yere oturur veya düşerse, bu kişiye yardım edilme eğilimi gereken bir durum söz konusudur. Bu durumda, o kişinin çevresinde yalnız siz varsanız, yardım

etme olasılığınız yüksek olur, fakat ortam kalabalık ise yardım etme olasılığınız düşer (102).

İnsanlar arasındaki iletişimi Empati, sadece kolaylaştırmak için kullanılmaz. İnsanların, üzerinde yaşadığı tabiat ve çevre içinde duygudaşlık kurması gereklidir.

Yanlış avlanmalar, tarım ürünü elde etmek için kesilen ve yakılan ormanlar, düzensiz kentleşme ve fabrikaların yanlış yerlere önlem alınmadan kurulması ve dünyada yaşanan sinsi hava kirliliği tabiattaki dengeyi değiştirmektedir. Kişiler kesilen, yakılan ormanı ve burada yaşayan canlıları, bitkileri düşünür. O canlıları göz önüne getirerek bir an kendini o canlıların yerine koyarsa insanlar; canlılara, bitkilere ve tabiata zarar vermemeye özen gösterirler (103).

BÖLÜM 3:GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan model, araştırma evreni, araştırma gurubu, araştırma tekniği ve protokol, verilerin toplanması ile ilgili yapılan çalışmalar ve araştırmada kullanılan istatistiksel teknikler açıklanmıştır.

3.1.ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırma amaçlarına uygun olarak çalışmamızda ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modeli, bir gurubun özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlar. Tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (3).

Bu yöntem, iki ve daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını, derecesini betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Bu yöntemle araştırmamıza konu olan futbol seyircileri, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi

herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmeden olduğu gibi tanımlamaya çalışılmıştır.

3.2.ARAşTIRMA EVRENİ

Araştırmanın evrenini ÷lkemizdeki futbol takımların taraftarları, örneklemini ise, şanlıurfa ilinde bulunan ve P.T.T. 1.Lig’de mücadele eden şanlıurfaspor Futbol Takımının taraftarları oluşturmaktadır.

3.2.1.Araştırma Gurubu

şanlıurfaspor Kulübü taraftalarına maç öncesi tribünde ve taraftar lokalinde ulaşılmaya çalışılmış ancak, maçlarda seyircilere anket uygulamanın zorluğu sebebiyle taraftarların 312’ sine anket uygulatılabilmıştir.

3.3. ARAşTIRMA TEKNİğİ VE PROTOKOL

3.3.1.Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Veri toplama aracının ilk bölümünde katılımcıların yaş, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aylık gelir, spor yapma yılı, okul spor dalı, lisanslı spor yapma durumu, lisanslı spor yaptığı takım türü, boş zamanlarını değerlendirme şekli, alkol kullanma durumu, sigara kullanma durumu, futbol taraftarlık düzeyi, en fanatik futbol takım seyircisine ilişkin görüşü, en fairplay futbol takım seyircisine ilişkin görüşlerinden oluşan kişisel bilgi formu yer almaktadır.

1.3.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırma veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen empatik eğilim ölçeği ile şanlı (2014) tarafından geliştirilen sporda seyirci saldırganlığı ve şiddet envanteri ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

3.3.2.1. Empatik Eğilim Ölçeği

Veri toplama araçlarının birinde, Dökmen (1988) tarafından geliştirilen “Empatik Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 20 madde beşli derecelendirme (1=tamamen aykırı, 5=tamamen uygun) ile cevaplanan ifadelerden oluşmaktadır.

Ölçeğin 12 maddesi olumlu, 8 maddesi olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Olumsuz ifadeler ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 20 ile 100 puan arasındadır. Puanların yüksek oluşu, empatik eğilimin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,723 olarak bulunmuştur.

3.3.2.2. Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği Envanteri

İkinci veri toplama aracı olarak Şanlı (2014) tarafından geliştirilen “Sporda Seyirci Saldırganlığı ve Şiddet Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 21 madde beşli derecelendirme (1=hiçbir zaman, 5 = her zaman) ile cevaplanan ifadelerden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 21 ile 105 puan arasındadır. Puanların yüksek oluşu, saldırganlık ve şiddet eğiliminin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçekte 1-35 puan arası “düşük düzeyde saldırganlık”, 36-70 puan arası “orta düzeyde saldırganlık” ve 71-105 puan arası “yüksek düzeyde saldırganlık” olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,922 olarak bulunmuştur.

3.3.3 Protokol

Araştırma konusu dâhilinde araştırmacı tarafından araştırmaya katılanların demografik özelliklerin belirlenmesi için gerekli olan kişisel bilgi formu oluşturuldu ve araştırmaya uygun empatik eğilim ölçeği ve saldırganlık envanteri belirlendi.

Danışmanımla birlikte uygulamanın yapılacağı Şanlıurfa ilindeki Şanlıurfa spor stadı belirlenerek Şanlıurfa sporun maç saati uygulamasının ne zaman ve nasıl yapılacağına karar verildi. Şanlıurfa ilinde futbol taraftarlar derneği ile irtibata geçilerek çalışma içeriği anlatıldı ve Şanlıurfa spor maç saatleri hakkında bilgi alındı. Anketleri uygularken stad yerine yarım saat önceden gidildi ve taraftarlara çalışmanın amacı ile ilgili bilgi verildi ve anketlere doğru bilgiler verilmesi, çalışmamızın sağlıklı sonuca ulaşması açısından önemli olduğu anlatıldı. Uygulama için gerekli ortam oluşturuldu statta bulunan taraftarlara uygulandı ve uygulama sırasında herhangi bir problemle karşılaşılmadı. Aynı zamanda Şanlıurfa ilindeki taraftarlar derneğine gidilerek gerekli açıklamalar yapıldı. Üye sayıları öğrenildikten sonra anket formları yetkili kişiye bırakıldı ve bir ay içerisinde doldurmaları istendi. Bir ay içerisinde anket formları geri alındı.

Toplanan veriler analiz çalışması için kullanılacak olan SPSS (Statistical Packat gefor Social Sciences) for Windows 15.0 programına girildi. Toplamda 400 kişiye ulaşıldı. Fakat yapılan incelemelerde bazı anketlerin rastgele ve dikkatsiz cevaplandığı için 88 anket değerlendirmeye alınmamıştır.

1.4. İSTATİSTİK YÖNTEM

Verilerin analizinde SPSS 15.0 programı kullanılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri frekans ve yüzde tabloları şeklinde sunulmuştur. Ölçek puan ortalaması, standart sapma ve çarpıklık betimsel istatistik tablosu şeklinde sunulmuştur.

Ölçek puanlarının normallik sınavında Çarpıklık (Skewness) katsayısı kullanılmıştır. Sürekli bir değişkenden elde edilen puanların normal dağılım özelliğinde kullanılan çarpıklık katsayısının (Skewness) ± 1 sınırları içinde kalması puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2011:40). Yapılan normallik sınavında her iki ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği tespit edildiğinden (Tablo 4.3 ve Tablo 4.17) yaş, cinsiyet, lisanslı olarak spor yapma durumu, bireysel veya takım sporları ilgilenme durumu, sigara kullanımı, alkol kullanımı değişkenlerine göre karşılaştırılmasında bağımsız iki örneklem t testi; anne eğitim, baba eğitim, ailenin aylık geliri, spor yapma yılı, okuldaki spor branşı, boş zamanlarını değerlendirme şekli, takım taraftarlığı, en fanatik takım algısı, en fairplay takım algısı değişkenlerine göre karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (OneWay ANOVA) testi uygulanmıştır. ANOVA testinde gruplar arasında anlamlı farklılık görüldüğünde farkın hangi iki grup arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD Post Hoc testinden yararlanılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla öncelikle Pearsonkorelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizinde ilişki görüldüğünden empatik eğilimin saldırganlık davranışının anlamlı yordayıcısı olup olmadığını belirlemek amacıyla regresyon analizinden yararlanılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 ($p < 0,05$) olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM :4. BULGULAR

4.1.DEMOGRAFİK VE BETİMSSEL BULGULAR

Araştırmaya katılan 312 katılımcının %83,7'si erkek, %16,3'ü kadındır. Katılımcıların %8,7'si 18 yaş altı, %91,3'ü 18 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %14,7'sinin annesi okur-yazar değil, %45,8'inin annesi ilkokul mezunu, %18,3'ünün annesi ortaokul, %12,2'sinin annesi lise, %9'unun annesi üniversite mezunudur. Katılımcıların %3,8'inin babası okur-yazar değil, %34,9'unun babası ilkokul mezunu, %21,8'inin babası ortaokul, %25,6'sının babası lise, %13,8'inin babası üniversite mezunudur. Katılımcıların %17,6'sının ailesinin aylık geliri 1000TL'den az, %24,7'sinin 1001-1500TL arası, %22,4'ünün 1501-2000TL arası, %12,5'inin 2001-2500TL arası, %22,8'inin ailesinin aylık geliri 2501-3000TL arasındadır. Katılımcıların %29,5'i boş zamanlarında kitap okumakta, %14,7'si kültürel etkinliklerde bulunmakta, %17,6'sı eğlence, %38,1'i spor etkinliklerinde bulunmaktadır (Bkz. Tablo 4.1)

Tablo 4.1.Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Erkek	261	83,7
	Kadın	51	16,3
Yaş	18 yaş altı	27	8,7
	18 yaş ve üzeri	285	91,3
Anne Eğitim Durumu	Okur yazar değil	46	14,7
	İlkokul	143	45,8
	Ortaokul	57	18,3
	Lise	38	12,2
	Üniversite	28	9,0
Baba Eğitim Durumu	Okur yazar değil	12	3,8
	İlkokul	109	34,9
	Ortaokul	68	21,8
	Lise	80	25,6
	Üniversite	43	13,8
Ailenin Aylık Geliri	1000TL'den az	55	17,6
	1001-1500TL	77	24,7
	1501-2000TL	70	22,4
	2001-2500TL	39	12,5
	2501-3000TL	71	22,8
Boş Zamanları Değerlendirme Şekli	Kitap okuma	92	29,5
	Kültürel etkinlikler	46	14,7
	Eğlence	55	17,6
	Spor etkinlikleri	119	38,1

Katılımcıların %36,9'u 1-2 yıl, %24'ü 3-4 yıl, %16,7'si 5-6 yıl, %22,4'ü 7 yıl ve daha fazla süre spor yapmıştır. Katılımcıların %41'i okulda futbol ile, %16'sı voleybol, %10,6'sı basketbol, %6,4'ü yüzme, %7,7'si tenis, %4,2'si dövüş sporları, %14,1'i diğer spor branşları ile ilgilenmiştir. Lisanslı sporcu olan katılımcıların %92,5'i takım sporcusu, %7,5'i bireysel sporcudur. Katılımcıların %58,7'si futbol takımı taraftarı değil, %23,1'i kulüp taraftarı, %18,3'ü fanatik taraftardır. Katılımcıların %33,3'üne göre en fanatik takım taraftarı Galatasaray, %29,2'sine göre Fenerbahçe, %25,6'sına göre Beşiktaş, %4,8'ine göre Trabzonspor, %7,1'ine göre diğer takım taraftarıdır. Katılımcıların %34,3'üne göre en fairplay takım taraftarı Galatasaray, %29,2'sine göre Fenerbahçe, %18,3'üne göre Beşiktaş,

%4,2'sine göre Trabzonspor, %14,1'ine göre diğer takım taraftarıdır (Bkz. Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Katılımcıların Spora İlgilerine Göre Dağılımı

Demografik Değişken	Gruplar	n	%
Spor yapma yılı	1-2 yıl	115	36,9
	3-4 yıl	75	24
	5-6 yıl	52	16,7
	7 yıl ve üzeri	70	22,4
Okuldaki spor branşı	Futbol	128	41
	Voleybol	50	16
	Basketbol	33	10,6
	Yüzme	20	6,4
	Tenis	24	7,7
	Dövüş sporları	13	4,2
	Diğer	44	14,1
Lisanslı olarak spor yapma durumu	Evet	134	42,9
	Hayır	178	57,1
Spor yapma şekli	Takım sporcusu	124	92,5
	Bireysel sporcu	10	7,5
Takım taraftarlığı	Taraftar değil	183	58,7
	Kulüp taraftarı	72	23,1
	Fanatik taraftar	57	18,3
En fanatik takım taraftarına ilişkin düşünce	Galatasaray	104	33,3
	Fenerbahçe	91	29,2
	Beşiktaş	80	25,6
	Trabzonspor	15	4,8
	Diğer	22	7,1
En fairplay takım taraftarına ilişkin düşünce	Galatasaray	107	34,3
	Fenerbahçe	91	29,2
	Beşiktaş	57	18,3
	Trabzonspor	13	4,2
	Diğer	44	14,1

4.2. EMPATİK EĞİLİM ÖLÇEĞİNE AİT BULGULAR

Empatik Eğilim Ölçeği puan ortalaması $68,02 \pm 9,65$ olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek puan aralığı (20 – 100) dikkate alındığında katılımcıların empatik eğiliminin “oldukça uygun” olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle katılımcıların empatik eğilime ilişkin ifadeleri kendileri için “oldukça uygun” buldukları söylenebilir (20-36: tamamen aykırı, 36,01-52: oldukça aykırı, 52,01-68: kararsız, 68,01-84: oldukça uygun, 84,01-100: tamamen uygun). (Bkz. Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Empatik Eğilim Ölçeğine Ait Betimsel İstatistikler

Min.	Maks.	$\bar{X}$	SS	Skewness
36	95	68,02	9,65	-0,367

Katılımcıların empatik eğilimleri incelendiğinde en yüksek puan alan empatik eğilimlerin sırasıyla “çevremde çok sevilen bir insanım” (3,86), “genellikle keyfim yerindedir” (3,85) ve “yakınlarım bana sık sık dertlerini anlatırlar” (3,84) olduğu tespit edilmiştir. Olumsuz empatik eğilimlerin düşük puan aldığı ve en düşük olumsuz empatik eğilimlerin “insanların film seyrederken ağlamaları tuhafıma gider” (2,70), “sıklıkla kendimi yalnız hissederim” (2,75), “birisiyle tartışırken karşıdaki kişinin sözlerinden çok vereceği cevaplara odaklanma” (2,76) olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 4.4).

Tablo 4.4. Empatik Eğilim Ölçeğine Ait Betimsel İstatistikler

İfadeler	$\bar{X}$	SS
1 Çok sayıda dostum var.	3,80	1,30
2 Film seyrederken bazen gözlerim yaşarır.	3,26	1,30
3 Sıklıkla kendimi yalnız hissederim.	2,75	1,33
4 Bana dertlerini anlatanlar yanımdan ferahlanmış olarak ayrılırlar.	3,78	1,10
5 Başkalarının problemleri, beni kendi problemlerim gibi ilgilendirir.	3,49	1,17
6 Duygularımı başkalarına iletmede güçlük çekerim.	2,89	1,38
7 İnsanların film seyrederken ağlamaları tuhafıma gider.	2,70	1,39
8 Birisiyle tartışırken bazen dikkatim onun söylediklerinden çok vereceğim cevaplar üzerinde yoğunlaşırım	2,76	1,23
9 Çevremde çok sevilen bir insanım.	3,86	1,03
10 Televizyondaki filmler mutlu sonla bitince rahatlarım.	3,63	1,26
11 Düşüncelerimi başkalarına iletmede güçlük çektiğim olur.	3,04	1,30
12 İnsanların çoğu bencildir.	3,50	1,26
13 Sinirli bir insanım.	3,15	1,30
14 Genellikle insanlara güvenirim.	3,32	1,22
15 İnsanlar beni tam olarak anlamıyorlar.	3,09	1,27
16 Girişken bir insanım.	3,68	1,15
17 Bir yakınımın derdini anlatmak beni rahatlatır.	3,65	1,18
18 Genellikle hayatımdan memnunum.	3,75	1,15
19 Yakınlarım bana sık sık dertlerini anlatırlar.	3,84	1,11
20 Genellikle keyfim yerindedir.	3,85	1,10

4.2.1. Hipotez 1: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Yaşa Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının yaşa göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=-2,302$; $p<0,05$). 18 yaş ve üzeri katılımcıların empatik eğilim puanları ($68,41\pm9,54$), 18 yaşından küçük katılımcıların empatik eğilim puanlarından ($63,96\pm10,07$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Empatik Eğilim Puanlarının Yaşa Göre t Testi Sonuçları

Yaş	n	$\bar{X}$	SS	t	p
18 yaş altı	27	63,96 6	10,07 7	-2,302	0,022
18 yaş ve üzeri	28 5	68,4 1	9,54		

4.2.2. Hipotez 2: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=-2,525$; $p<0,05$). Kadın katılımcıların empatik eğilim puanları ($71,12\pm8,01$), erkek katılımcıların empatik eğilim puanlarından ($67,42\pm9,84$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Empatik Eğilim Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Erkek	261	67,42	9,84	-2,525	0,012
Kadın	51	71,12	8,01		

4.2.3. Hipotez 3: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Annelerin Eğitim Durumlarına Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.7).

Tablo 4.7. Empatik Eğilim Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Okur yazar değil	46	67,02	8,47	1,017	0,399	
İlkokul	143	68,19	10,1			
Ortaokul	57	69,18	9,76			
Lise	38	68,95	9,26			
Üniversite	28	65,21	9,38			

4.2.4. Hipotez 4: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Babaların Eğitim Durumlarına Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$). (Bkz. Tablo 4.8).

Tablo 4.8. Empatik Eğilim Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Babanın Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Okur yazar değil	12	66,33	8,86	0,976	0,421	
İlkokul	109	67,60	9,54			
Ortaokul	68	67,00	9,39			
Lise	80	69,75	10,11			
Üniversite	43	67,98	9,70			

4.2.5. Hipotez 5: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Aylık Gelir Düzeylerine Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının ailenin aylık gelirine göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.9).

Tablo 4.9. Empatik Eğilim Puanlarının Ailenin Aylık Gelirine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ailenin Gelir Durumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
1000 TL ve daha az	55	66,96	9,29	1,152	0,332	
1001-1500 TL	77	67,39	9,42			
1501-2000 TL	70	67,61	9,62			
2001-2500 TL	39	67,64	9,17			
2501-3000 TL	71	70,14	10,40			

4.2.6. Hipotez 6: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Spor Yaptıkları Yıla Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının spor yapma yılına göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.10).

Tablo 4.10. Empatik Eğilim Puanlarının Spor Yapma Süresine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Spor Yapma Süresi	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
1-2 yıl	115	67,24	9,17	0,443	0,722	
3-4 yıl	75	68,33	8,69			
5-6 yıl	52	68,92	11,03			
7 yıl ve üzeri	70	68,30	10,41			

4.2.7. Hipotez 7: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Okuldaki Spor Dalına Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının okuldaki spor branşına göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.11).

Tablo 4.11. Empatik Eğilim Puanlarının Okuldaki Spor Branşına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Okuldaki Spor Dalı	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Futbol	128	67,19	10,01	1,104	0,360	
Voleybol	50	70,38	10,09			
Basketbol	33	66,73	8,47			
Yüzme	20	70,35	10,96			
Tenis	24	69,13	7,58			
Dövüş Sporları	13	68,54	8,97			
Diğer	44	66,93	9,38			

4.2.8. Hipotez 8: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Lisanslı Olarak Spor Yapmaya Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının lisanslı sporcu olma durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.12).

Tablo 4.12. Empatik Eğilim Puanlarının Lisanslı Sporcu Olma Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Lisanslı Spor Yapma	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Evet	13	68,1	10,4	0,130	0,897
	4	0	1		
Hayır	17	67,9	9,07		
	8	6			

4.2.9. Hipotez 9: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Bireysel Ve Takım Sporları Yapmaya Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının lisanslı spor yapma şekline göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) Bkz. Tablo 4.13).

Tablo 4.13. Empatik Eğilim Puanlarının Spor Şekline Göre t Testi Sonuçları

Spor Yapma Şekli	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Takım sporcusu	12	67,9	10,5	-0,439	0,661
	4	9	9		
Bireysel sporcusu	10	69,5 0	8,13		

4.2.10. Hipotez 10: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Boş Zamanlarını Değerlendirmeye Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının spor yapma süresine göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.14).

Tablo 4.14. Empatik Eğilim Puanlarının Boş Zamana Etkinliklerine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Boş Zaman Etkinlikleri	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Kitap okuma	92	68,04	9,55	0,003	1,000	
Kültürel etkinlikler	46	67,91	9,55			
Eğlence	55	67,98	10,55			
Spor etkinlikleri	119	68,07	9,46			

4.2.11. Hipotez 11: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Maça Giderken Alkol Alınıp Alınmamasına Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının alkol kullanma durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.15).

Tablo 4.15. Empatik Eğilim Puanlarının Alkol Kullanma Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Alkol Kullanma	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Evet	73	67,4 1	10,2 5	-0,618	0,537
Hayır	23 9	68,2 1	9,48		

4.2.12. Hipotez 12: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Maça Giderken Sigara İçip İçilmemesine Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının sigara içme durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.16).

Tablo 4.16. Empatik Eğilim Puanlarının Sigara İçme Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Sigara İçme	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Evet	92	67,9 0	10,2 2	-0,142	0,887
Hayır	22 0	68,0 7	9,43		

4.2.13. Hipotez 13: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Herhangi Bir Taraftar Derneğine Üye Olup Olmamasına Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının kulüp taraftarlığına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=3,191$; $p<0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD

post hoc testi sonuçlarına göre kulüp taraftarı olmayan katılımcıların empatik eğilim puanları ($69,17 \pm 8,93$), fanatik taraftar olan katılımcıların empatik eğilim puanlarından ($66,19 \pm 10,47$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.17).

Tablo 4.17. Empatik Eğilim Puanlarının Kulüp Taraftarlığına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Kulüp Taraftarlığı	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Taraftar değil	183	69,17	8,93	3,191	0,043	A>C
Kulüp taraftarı	72	66,56	10,45			
Fanatik taraftar	57	66,19	10,47			

4.2.14. Hipotez 14: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin En Fanatik Futbol Takımı Seyircisi Olma Durumuna Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının en fanatik taraftar görüşüne göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p > 0,05$) (Bkz. Tablo 4.18).

Tablo 4.18. Empatik Eğilim Puanlarının En Fanatik Taraftar Görüşüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

En Fanatik Taraftar Görüşü	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Galatasaray	104	67,92	10,70	0,569	0,685	
Fenerbahçe	91	67,21	9,44			
Beşiktaş	80	68,58	9,18			
Trabzonspor	15	70,93	5,98			
Diğer	22	67,86	9,27			

4.2.15. Hipotez 15: Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin En İyi (Fair Play) Futbol Takımı Seyircisi Olma Durumuna Göre İlişkisi Yoktur:

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının en fairplay taraftar görüşüne göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) Bkz. Tablo 4.19).

Tablo 4.19. Empatik Eğilim Puanlarının En Fairplay Taraftar Görüşüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

En Fairplay Taraftar Görüşü	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Galatasaray	107	67,56	10,36	0,943	0,440	
Fenerbahçe	91	67,30	9,75			
Beşiktaş	57	68,84	8,81			
Trabzonspor	13	72,31	6,82			
Diğer	44	68,32	9,41			

4.3.SPORDA ŞİDDET VE SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİNE AİT BULGULAR

Sporda Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puan ortalaması $44,64 \pm 17,30$ olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek puan aralığı(21–105) dikkate alındığında katılımcıların saldırganlık ve şiddet eğiliminin “orta düzeyde” olduğu söylenebilir (1-35 puan arası “düşük düzeyde saldırganlık”, 36-70 puan arası “orta düzeyde saldırganlık” ve 71-105 puan arası “yüksek düzeyde saldırganlık”) (Bkz. Tablo 4.20.).

Tablo 4.20. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Ölçeğine Ait Betimsel İstatistikler

Min.	Maks.	$\bar{x}$	SS	Skewness
21,0	105,00	44,64	17,30	0,985

Katılımcıların saldırganlık ve şiddet davranışları incelendiğinde en yüksek puan alan saldırganlık davranışlarının sırasıyla “hakem, takımım aleyhine hatalı karar verirse sinirlenirim” (3,20), “takımına destek olmam engellenirse öfkelenirim” (2,95) ve “maç seyrettiğimde deşarj olurum ve rahatlarım” (2,82) olduğu tespit edilmiştir. En düşük saldırganlık davranışlarının “takımım yenilirse, rakip futbolcuları ya da seyircisini taşıyan araçları taşlarım” (1,46), “rakip takımın simgelerine zarar veririm” (1,52), “kızdığım tribüne zarar veririm” (1,54), “kızdığım saha içerisine yanıcı ve yabancı madde atarım” olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 4.21.).

Tablo 4.21. Saldırganlık ve Şiddet Ölçeğine Ait Betimsel İstatistikler

İfadeler	$\bar{X}$	SS
1. Rakip takımın simgelerini (forma, plaka, flama, maskot vb.) gördüğümde zarar veririm	1,52	1,17
2. Rakip takımın seyircisini düşman olarak görürüm	1,84	1,26
3. Rakip takımın galibiyet alması ya da başarı göstermesi beni derinden etkiler	2,59	1,38
4. Kızdığım tribüne zarar veririm	1,54	1,14
5. Rakip seyirci yanlışlıkla bizim tribün tarafına girdiğinde onunla kavga ederim	1,59	1,19
6. Arkadaşlarımla beraberken rakip seyirciyle daha rahat kavga ederim	1,70	1,24
7. TV’deki spor tartışma programlarının beni rakip takıma karşı kızgınlığımı artırdığını düşünüyorum	2,19	1,3
8. Hakem, takımım aleyhine hatalı karar verirse sinirlenirim.	3,20	1,51
9. Rakip sporcuların gol sonrası sevinmesi beni tahrik ettiğini düşünüyorum	2,44	1,39
10. Maç seyrettiğimde deşarj olurum ve rahatlarım	2,82	1,5
11. Takımına destek olmam engellenirse öfkelenirim	2,95	1,54
12. Maç öncesi yöneticilerin açıklamaları beni rakip takıma karşı tahrik ettiğini düşünüyorum	2,20	1,31
13. Yenilgiyi kabullenemem	2,72	1,47
14. Yazılı basın manşetleri beni rakip takıma karşı kızgınlığımı artırdığını fark ettim	2,35	1,36
15. Yenilgi sonrası bu yenilginin acısını çıkarırım	2,01	1,31
16. Hakem takımım aleyhine karar verirse ona bağırıp küfür etmeyi düşünürüm	2,19	1,42
17. Amigoların davranışlarının, beni daha çok küfür etmeye yönelttiğini düşünüyorum	2,04	1,33
18. Kızdığım saha içerisine yanıcı ve yabancı madde atarım	1,54	1,15
19. Tuttuğum takımım oyuncusu hata yaptığında, ona bağırıp küfür etme meyilli olduğumu düşünüyorum	1,96	1,3
20. Takımım yenilirse, rakip futbolcuları ya da seyircisini taşıyan araçları taşlarım	1,46	1,1
21. Amigoların davranışlarının, beni daha çok kavgaya yönelttiğini düşünüyorum	1,81	1,25

4.3.1. Hipotez 1: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Yaşa Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının yaşa göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=3,949$; $p<0,05$). 18 yaşından küçük katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları ($56,92\pm 20,76$), 18 yaş ve üzeri katılımcıların

saldırıcılık ve şiddet puanlarından ($43,47 \pm 16,52$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.22.).

Tablo 4.22. Sporda Şiddet ve Saldırıcılık Puanlarının Yaşa Göre t Testi Sonuçları

Yaş	n	$\bar{X}$	SS	t	p
18 yaş altı	27	56,9 2	20,7 6	3,949	0,000
18 yaş ve üzeri	28 5	43,4 7	16,5 2		

4.3.2. Hipotez 2: Futbol Seyircilerinin Saldırıcılık, Şiddet Düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırıcılık ve Şiddet Ölçeği puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p > 0,05$) (Bkz. Tablo 4.23).

Tablo 4.23. Sporda Şiddet ve Saldırıcılık Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Erkek	261	45,09	17,43	1,049	0,295
Kadın	51	42,31	16,62		

4.3.3. Hipotez 3: Futbol Seyircilerinin Saldırıcılık, Şiddet Düzeylerinin Annelerin Eğitim Durumlarına Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırıcılık ve Şiddet Ölçeği puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=2,846$; $p < 0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre anne eğitimi lise olan katılımcıların sporda şiddet ve saldırıcılık puanları ($51,15 \pm 20,82$), anne eğitimi ilkokul

(42,36±16,60) ve ortaokul (42,30±13,27) olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.24).

Tablo 4.24. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Okuryazar değil	46	46,76	15,26	2,846	0,024	D>B
İlkokul	143	42,36	16,60			D>C
Ortaokul	57	42,30	13,27			
Lise	38	51,15	20,82			
Üniversite	28	48,68	23,00			

4.3.4. Hipotez 4: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Babaların Eğitim Durumlarına Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.25.).

Tablo 4.25. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Okuryazar değil	12	50,25	13,36	0,717	0,581	
İlkokul	109	42,93	17,63			
Ortaokul	68	45,12	14,96			
Lise	80	45,96	16,92			
Üniversite	43	44,19	21,35			

4.3.5. Hipotez 5: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Aylık Gelir Düzeylerine Göre İlişkisi Yoktur

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının ailenin aylık gelirine göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.26).

Tablo 4.26. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Ailenin Aylık Gelirine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Ailenin Aylık Geliri	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
1000 TL ve daha az	55	44,84	16,00	1,529	0,194	
1001-1500 TL	77	44,81	15,95			
1501-2000 TL	70	42,01	12,77			
2001 -2500 TL	39	41,82	17,90			
2501-3000 TL	71	48,44	22,29			

4.3.6. Hipotez 6: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Spor Yaptıkları Yıla Göre İlişkisi Yoktur

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının spor yapma süresine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=6,595$; $p<0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre spor yapma süresi 7 yıl ve üzeri olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları ($52,16\pm 20,54$), spor yapma süresi 1-2 yıl ($41,73\pm 15,52$), 3-4 yıl ($41,64\pm 13,93$) ve 5-6 yıl ($45,27\pm 18,05$) olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.27).

Tablo 4.27. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Spor Yapma Süresine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Spor Yapma Süresi	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
1-2 yıl	115	41,73	15,52	6,595	0,000	D>A
3-4 yıl	75	41,64	13,93			D>B
5-6 yıl	52	45,27	18,05			D>C
7 yıl ve üzeri	70	52,16	20,54			

4.3.7. Hipotez 7: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Okuldaki Spor Branşına Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırıcılık ve Şiddet Ölçeği puanlarının okuldaki spor branşına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=4,164$; $p<0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre okulda futbol oynayan katılımcıların saldırıcılık ve şiddet puanları ($49,62\pm 18,01$), okulda voleybol ($41,72\pm 15,36$), yüzme ($38,75\pm 15,66$), dövüş sporları ($39,31\pm 11,67$) ve diğer spor branşları ($37,32\pm 16,29$) ile ilgilenen katılımcıların saldırıcılık ve şiddet puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir Bkz. Tablo 4.29.).

Tablo 4.28. Sporda Şiddet ve Saldırıcılık Puanlarının Okuldaki Spor Branşına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Okuldaki Spor Branşı	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Futbol	128	49,62	18,01	4,164	0,000	A>B
Voleybol	50	41,72	15,36			A>D
Basketbol	33	44,33	16,40			A>G
Yüzme	20	38,75	15,66			
Tenis	24	45,79	17,49			
Dövüş sporları	13	39,31	11,67			
Diğer	44	37,32	16,29			

4.3.8. Hipotez 8: Futbol Seyircilerinin Saldırıcılık, Şiddet Düzeylerinin Lisanslı Olarak Spor Yapmaya Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırıcılık ve Şiddet Ölçeği puanlarının lisanslı sporcu olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=3,726$; $p<0,05$). Lisanslı sporcu olan katılımcıların saldırıcılık ve şiddet puanları ($48,76\pm 19,12$), lisanslı olmayan sporcu katılımcıların saldırıcılık ve şiddet puanlarından ($41,53\pm 15,13$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.29).

Tablo 4.29. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Lisanslı Sporcu Olma Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Lisanslı Spor Yapma	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Evet	13 4	48,7 6	19,1 2	3,726	0,000
Hayır	17 8	41,5 3	15,1 3		

4.3.9. Hipotez 9: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Bireysel Ve Takım Sporları Yapmaya Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının lisanslı spor yapma şekline durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$) (Bkz. Tablo 4.30).

Tablo 4.30. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Spor Şekline Göre t-Testi Sonuçları

Spor Şekli	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Takım sporcusu	12 4	48,5 1	19,5 2	0,521	0,603
Bireysel sporcu	10	51,8 0	13,6 4		

4.3.10.Hipotez 10: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Boş Zamanlarını Değerlendirmeye Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının spor yapma süresine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=3,869$; $p<0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre boş zamanlarında spor etkinliklerinde bulunan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları ($48,61\pm 17,38$), boş zamanlarında kitap okuyan ($41,53\pm 17,40$) ve kültürel etkinliklerde bulunan

(41,00±17,27) katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.31).

Tablo 4.31. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Boş Zamana Etkinliklerine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Boş Zaman Etkinlikleri	n	$\bar{X}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Kitap okuma	92	41,53	17,40	3,869	0,010	D>A
Kültürel etkinlikler	46	41,00	17,27			D>B
Eğlence	55	44,27	15,62			
Spor etkinlikleri	119	48,61	17,38			

4.3.11.Hipotez 11: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Maça Giderken Alkol Alınıp Alınmamasına Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının alkol kullanma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=4,106$; $p<0,05$). Alkol kullanan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları ($51,73\pm 21,79$), alkol kullanmayan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından ($42,46\pm 15,09$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.32).

Tablo 4.32. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Alkol Kullanma Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Alkol Kullanma	n	$\bar{X}$	SS	t	p
Evet	73	51,73	21,79	4,106	0,000
Hayır	23	42,46	15,09		

4.3.12. Hipotez 12: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Maça Giderken Sigara İçip İçilmemesine Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının sigara içme durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=4,741$; $p<0,05$). Sigara içen katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları ($51,58\pm 18,63$), sigara içen katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından ($41,73\pm 15,88$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.33).

Tablo 4.33. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Sigara İçme Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Sigara İçme	n	$\bar{x}$	SS	t	p
Evet	92	51,58	18,63	4,741	0,000
Hayır	220	41,73	15,88		

4.3.13. Hipotez 13: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin Herhangi Bir Taraftar Derneğine Üye Olup Olmamasına Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının kulüp taraftarlığına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=33,424$; $p<0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre fanatik taraftar olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları ($59,02\pm 19,35$), taraftar olmayan ($39,60\pm 17,27$) ve kulüp taraftarı olan ($46,06\pm 14,46$) katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir. Kulüp taraftarı olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları ($46,06\pm 14,46$), taraftar olmayan katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından ($39,60\pm 17,27$) anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.34).

Tablo 4.34. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının Kulüp Taraftarlığına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Kulüp Taraftarlığı	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Taraftar değil	183	39,60	14,97	33,424	0,000	C>A
Kulüp taraftarı	72	46,06	14,46			C>B
Fanatik taraftar	57	59,02	19,35			B>A

4.3.14. Hipotez 14: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin En Fanatik Futbol Takımı Seyircisi Olma Durumuna Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının en fanatik taraftar görüşüne göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=5,777$; $p<0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre en fanatik taraftar olarak Galatasaray taraftarını ($46,05\pm 18,85$) ve Fenerbahçe taraftarını ($49,66\pm 17,97$) gören katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları, en fanatik taraftar olarak Beşiktaş takımını ($38,81\pm 13,07$) ve diğer takımları ($37,09\pm 10,87$) katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.35).

Tablo 4.35. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının En Fanatik Taraftar Görüşüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

En Fanatik Taraftar Görüşü	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Galatasaray	104	46,05	18,85	5,777	0,000	A>C
Fenerbahçe	91	49,66	17,97			A>E
Beşiktaş	80	38,81	13,07			B>C
Trabzonspor	15	46,53	18,92			B>E
Diğer	22	37,09	10,87			

4.3.15. Hipotez 15: Futbol Seyircilerinin Saldırganlık, Şiddet Düzeylerinin En İyi (Fair Play) Futbol Takımı Seyircisi Olma Durumuna Göre İlişkisi Yoktur:

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının en fairplay taraftar görüşüne göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=4,353$; $p<0,05$). Farkın kaynağına ilişkin yapılan LSD post hoc testi sonuçlarına göre en fairplay taraftar olarak Galatasaray taraftarını ($45,20\pm 18,58$) ve Fenerbahçe taraftarını ($49,69\pm 17,57$) gören katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanları, en fairplay taraftar olarak Beşiktaş takımını ($38,70\pm 12,83$) ve diğer takımları ($40,91\pm 14,41$) katılımcıların saldırganlık ve şiddet puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir (Bkz. Tablo 4.36).

Tablo 4.36. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Puanlarının En Fairplay Taraftar Görüşüne Göre ANOVA Testi Sonuçları

En Fairplay Taraftar Görüşü	n	$\bar{x}$	SS	F	p	Anlamlı Fark
Galatasaray	107	45,20	18,58			A>C
Fenerbahçe	91	49,69	17,57			A>E
Beşiktaş	57	38,70	12,83	4,353	0,002	B>C
Trabzonspor	13	43,31	21,69			B>E
Diğer	44	40,91	14,41			

4.4. EMPATİK EĞİLİM İLE SPORDA ŞİDDET VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİYE AİT BULGULAR

Empatik eğilim ile sporda şiddet ve saldırganlık davranışı arasında düşük düzeyde ($0,30 < r = 0,273 < 0,70$) fakat negatif yönlü ($r < 0$) ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,01$) (Bkz. Tablo 4.37).

Tablo 4.37. Empatik Eğilim ile Sporda Şiddet ve Saldırganlık Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Sporda Şiddet ve Saldırganlık	
Empatik Eğilim	r	-0,273
	p	0,000
	N	312

Empatik eğilim, sporda şiddet ve saldırganlık davranışındaki değişimin %7'sini açıklamaktadır (Düzeltilmiş $R^2 = 0,072$; $F = 25,030$; $p = 0,000$). Empatik eğilimin, sporda şiddet ve saldırganlık üzerindeki olumsuz etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\beta = -0,273$; $t = -5,003$; $p < 0,01$). Bireylerin empatik eğiliminin yüksek

olması sporda şiddet ve saldırganlıklarının azalmasına neden olmakta; bireylerin empatik eğiliminin düşük olması sporda şiddet ve saldırganlıklarının artmasına neden olmaktadır. Değişkenler arasındaki matematiksel model aşağıdaki gibidir: (Bkz. Tablo 4.38).

$$\text{Sporda Saldırganlık ve Şiddet} = 77,976 - 0,273 * \text{Empatik Eğilim}$$

Tablo 4.38. Empatik Eğilimin Sporda Şiddet ve Saldırganlık Üzerindeki Etkisine Ait Basit Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	B	SH	β	t	p
Sabit	77,976	6,730		11,588	0,000
Empatik Eğilim	-0,490	0,098	-0,273	-5,003	0,000
(R=0,273; R2=0,075; Düzeltmiş R2=0,072; F=25,030; p=0,000)					

BÖLÜM 5: TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı bireylerin empatik eğilimleri ile sporda şiddete yönelik davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaçla basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 312 katılımcıya kişisel bilgi, Empatik Eğilim Ölçeği ve Sporda Şiddet Ölçeği sunulmuş, elde edilen anketler aracılığıyla empatik eğilim ve sporda şiddetin betimsel durumları, kişisel bilgilere göre farklılaşma durumları incelendikten sonra empatik eğilim ile sporda şiddet arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamındaki örneklemden elde edilen verilere göre Empatik Eğilim Ölçeği puan ortalaması $68,02 \pm 9,65$ olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek puan aralığı (20 – 100) dikkate alındığında katılımcıların empatik eğiliminin “oldukça uygun” olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle katılımcıların empatik eğilime ilişkin ifadeleri kendileri için “oldukça uygun” buldukları söylenebilir.

Yılmaz (2013) ortaöğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada empatik eğilim düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir (3).

Öztürk ve arkadaşları (2004) antrenör ve hakemlerle yaptıkları çalışmada empatik eğilimlerin oldukça yüksek olduğu sonuçlarını elde etmişlerdir. Bu çalışmada örnekleminin çoğunluğunun (%91,3) 18 yaş üzerinde olması empatik eğilimlerin yüksek olmasında etkili olmuştur.(104).

Katılımcıların empatik eğilimleri incelendiğinde en yüksek puan alan empatik eğilimlerin sırasıyla “çevremde çok sevilen bir insanım” (3,86), “genellikle keyfim yerindedir” (3,85) ve “yakınlarım bana sık sık dertlerini anlatırlar” (3,84) olduğu tespit edilmiştir. Olumsuz empatik eğilimlerin düşük puan aldığı ve en düşük olumsuz empatik eğilimlerin “insanların film seyrederken ağlamaları tuhafıma gider” (2,70), “sıklıkla kendimi yalnız hissedirim” (2,75), “birisiyle tartışırken karşıdaki kişinin sözlerinden çok vereceği cevaplara odaklanma” (2,76) olduğu tespit edilmiştir.

Empatik Eğilim Ölçeği puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=-2,525$; $p<0,05$). Kadın katılımcıların empatik eğilim puanları ($71,12 \pm 8,01$), erkek katılımcıların empatik eğilim puanlarından ($67,42 \pm 9,84$)

anlamli düzeyde yuaksektir.Empatik Eğilim leği puanlarının yaşıa göre anlamli farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($t=-2,302$; $p<0,05$). 18 yaşı ve üzeri katılımcıların empatik eğilim düzeyi, 18 yaşından küçük katılımcıların empatik eğilim düzeyinden anlamli düzeyde yuaksektir.

Öztürk (2004) ve Yılmaz (2013) alışmalarında yaşı değişkenine göre karşılaştırma yapmamış olsa da ztrk (2004) alışmasında yaşı ortalamasının otuzun üzerinde ve empatik eğilimin yüksek düzeyde olması, tespit edilmiştir (104).

Yılmaz (2013) alışmasında yaşı ortalamasının onsekizin altında olması ve empatik eğilimin oldukça düşük olması birlikte değerlendirildiğinde bu çalışma sonuçlarının desteklendiği sonucuna ulaşılmaktadır (3).

Empatik Eğilim leği puanlarının anne eğitim ve baba eğitim durumuna göre anlamli farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir.

Sülün (2013) ve Yılmaz (2013) alışmalarında da benzer sonuçlar grlmektedir. Örneklemin yaşı ortalamasının yüksek olması anne ve baba eğitim düzeyleri ile empatik eğilim arasındaki ilişkinin varsa da ortadan kalkmasına ve başka değişkenlerin empatik eğilim üzerinde etkili olmasına neden olmaktadır (99).

Empatik Eğilim leği puanlarının spor yapma süresine göre anlamli farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$).

Yılmaz (2013), ortaöğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada 3 yıldan az spor geçmişi olan ortaöğretim ğrencilerinin, 4-5 yıl spor geçmişine sahip öğrencilerden daha fazla empatik eğilime sahip oldukları sonucu elde etmişse de bu çalışmadaki örneklemin ile yaşı gruplarının daha uygun olduğu ztrk (2004) ve Sülün (2013) alışmalarında spor süresi ile empatik eğilim arasında ilişki olmadığı bulguları elde edilmiştir (3).

Empatik Eğilim leği puanlarının kulüp taraftarlığına göre anlamli farklılık gösterdiği, kulüp taraftarı olmayan katılımcıların empatik eğilim düzeyinin, fanatik kulüp taraftarı olan katılımcıların empatik eğilim düzeyinden anlamli düzeyde yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Empatik Eğilim leği puanlarının ailenin aylık gelir, spor branşı, lisanslı spor yapmış olma, spor şekli, boş zaman etkinlikleri, sigara kullanımı, alkol

kullanımı, en fanatik ve en fairplay takım görüşüne göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$).

Empatik eğilim ile aylık gelir, spor branşı, lisanslı spor yapmış olma, spor şekli, boş zaman etkinlikleri, sigara kullanımı, alkol kullanımı, en fanatik ve en fairplay takım görüşü arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların olmaması, bu ilişkileri inceleme gereği duyulmamış olması bu çalışmadan elde edilen bulguları desteklemektedir.

Sporda Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puan ortalaması $44, 64 \pm 17, 30$ olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek puan aralığı (21 – 105) dikkate alındığında katılımcıların saldırganlık ve şiddet eğiliminin “orta düzeyde” olduğu söylenebilir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, benzer örnekleme sahip çalışmalardan elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Nitekim Açak ve Kaya (2015) futbolcular ile, Türkmen, Yıldız ve Zekioğlu (2013) taraftarlar ile, Yılmaz (2013) ortaöğretim öğrencileri ile, Şeker (2011) lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarda sporda saldırganlık ve şiddet eğiliminin orta düzeyde olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Özen, Eygü ve Karakuş (2013) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada ise sporda saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin daha düşük olduğu bulgusunu elde etmişlerdir (105).

Katılımcıların saldırganlık ve şiddet davranışları incelendiğinde en yüksek puan alan saldırganlık davranışlarının sırasıyla “hakem, takımım aleyhine hatalı karar verirse sinirlenirim” (3,20), “takımına destek olmam engellenirse öfkelenirim” (2,95) ve “maç seyrettiğimde deşarj olurum ve rahatlarım” (2,82) olduğu tespit edilmiştir. En düşük saldırganlık davranışlarının “takımım yenilirse, rakip futbolcuları ya da seyircisini taşıyan araçları taşlarım” (1,46), “rakip takımın simgelerine zarar veririm” (1,52), “kızdığımında tribüne zarar veririm” (1,54), “kızdığımında saha içerisine yanıcı ve yabancı madde atarım” olduğu tespit edilmiştir.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanların cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$). Bu çalışmadan elde edilen bulgular Karabulut (2013), Kabak (2009), Derwent, Arslanoğlu ve Şenel (2010), Şeker (2011) çalışmaları ile uyumludur.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının yaşa göre anlamlı farklılık gösterdiği, 18 yaşından küçük katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyi, 18 yaş ve üzeri katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde yüksektir. Bireylerin yaşı ilerledikçe sorumluluk alma, olgunlaşma düzeyleri de arttığından saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin azalması da beklenen bir durumdur. Nitekim konuyla ilgili yapılan tüm çalışmalardan (Çağlayan ve Fişekçioğlu, 2003; Afyon ve Metin, 2014; Nurtiç ve Yaman, 2006; Yıldız ve arkadaşları, 2007; Gümüş ve arkadaşları, 2014; Yılmaz, 2013) benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği, anne eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların sporda şiddet ve saldırganlık düzeylerinin, anne eğitim düzeyi daha düşük olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar Oda (2014) çalışma sonuçları ile benzerlik göstermekle birlikte genel olarak literatüre (Duyar, 2011; Kabak, 2009; Karabulut, 2013; Kaplan, 2011; Yılmaz, 2013) uygun bulunmamıştır.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$). Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar önceki çalışma bulguları (Duyar, 2011; Kabak, 2009; Karabulut, 2013; Kaplan, 2011; Yılmaz, 2013) ile paralellik göstermektedir.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının ailenin aylık gelirine göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$). Düşük gelir düzeyindeki bireylerin saldırganlık ve şiddet düzeyinin daha yüksek olduğunu belirten çalışmalar olmakla birlikte (Duyar, 2011; Yıldız ve arkadaşları, 2007; Gümüş ve arkadaşları, 2014), Çağlayan ve Fişekçioğlu (2014), Kabak (2009), Bar (2012), Şanlı (2014), Kaplan (2011) çalışmalarında aylık gelir ile saldırganlık ve şiddet arasında ilişki olmadığı bulgusunu elde etmişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular genel olarak geçmiş çalışmalar ile paralellik göstermektedir.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının spor yapma süresine göre anlamlı farklılık gösterdiği, spor yapma süresi 7 yıl ve üzeri olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinin, spor yapma süresi daha az olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Afyon ve Metin (2014) futbolcular ile yaptıkları çalışmalarında benzer şekilde spor yapma süresi yüksek olan bireylerin saldırganlık ve şiddet düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusunu elde etmişlerdir (106).

Futbolcularla yapılan çalışmalarda (Nurtiç ve Yaman 2006) spor yapma süresi fazla olan futbolcuların saldırganlık ve şiddet düzeyinin daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir (1107).

Bu çalışmadaki örneklemin sporcu olmadığı dikkate alındığında amatör veya boş zaman etkinliği şeklinde spor yapmış olmanın saldırganlık ve şiddet ile ilişkili olmaması açıklanabilir bir durumdur.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının okuldaki spor branşına göre anlamlı farklılık gösterdiği, okulda futbol oynayan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinin, okulda voleybol, yüzme, ve diğer spor branşları ile ilgilenen katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Oda (2014) 11-13 yaş çocuklarla yaptığı çalışmasında sporda saldırganlık ve şiddetin spor branşı ile ilgili olmadığı sonucunu elde etmiştir (108).

Gümüş ve arkadaşları (2014) çalışmalarında dövüş sporcularının güreş sporcularına göre daha fazla saldırganlık ve şiddete yöneldikleri sonuçlarını elde etmişlerdir. Bu çalışma ve adı geçen diğer çalışmaların örneklemeleri farklı olduğundan elde edilen sonuçlar da farklı olmaktadır (109).

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının lisanslı sporcu olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği, lisanslı sporcu olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinin, lisanslı olmayan sporcu katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Kabak (2009) ergenler ile yaptığı çalışmada lisanslı sporcu olma ile saldırganlık ve şiddet arasında ilişki olmadığı bulgusunu elde etmiştir (110).

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının spor yapma şekline durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($p>0,05$).

Yılmaz (2013) çalışmasında benzer şekilde saldırganlık ve şiddetin takım veya bireysel spor yapma şekline göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir (3).

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının boş zaman etkinliğine göre anlamlı farklılık gösterdiği, boş zamanlarında spor etkinliklerinde bulunan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinin, boş zamanlarında kitap okuyan ve kültürel etkinliklerde bulunan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının sigara içme durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği, sigara içen katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinin sigara içmeyen katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular Gümüş ve arkadaşlarının (2004) bulguları ile paralellik göstermektedir (109).

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının alkol kullanma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği, alkol kullanan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinin, alkol kullanmayan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Şanlı (2014) seyircilerle yaptığı çalışmada benzer şekilde alkol kullanan seyircilerin saldırganlık ve şiddet düzeyinin kullanmayanlara göre daha yüksek olduğu bulgusunu elde etmiştir (13).

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının kulüp taraftarlığına göre anlamlı farklılık gösterdiği, fanatik taraftar olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyi, taraftar olmayan ve sadece kulüp taraftarı olan katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden; kulüp taraftarlarının saldırganlık ve şiddet düzeyinin taraftar olmayanların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Şanlı (2014) seyircilerle yaptığı çalışmada benzer şekilde kulüp taraftarı seyircilerin saldırganlık ve şiddet düzeyinin taraftar olmayanlara göre daha yüksek olduğu bulgusunu elde etmiştir (13).

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının en fanatik taraftar görüşüne göre anlamlı farklılık gösterdiği, en fanatik taraftar olarak Galatasaray taraftarını ve Fenerbahçe taraftarını gören katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyi, en fanatik taraftar olarak Beşiktaş takımını ve diğer takımları gören katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde yüksektir.

Saldırganlık ve Şiddet Ölçeği puanlarının en fairplay taraftar görüşüne göre anlamlı farklılık gösterdiği, en fairplay taraftar olarak Galatasaray taraftarını ve Fenerbahçe taraftarını gören katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyi, en fanatik taraftar olarak Beşiktaş takımını ve diğer takımları katılımcıların saldırganlık ve şiddet düzeyinden anlamlı düzeyde yüksektir.

Empatik eğilim ile sporda şiddet ve saldırganlık davranışı arasında düşük düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,01$). Empatik eğilimdeki bir birimlik artış, sporda saldırganlık ve şiddet davranışında %27'lik bir artışa neden olmaktadır. Bireylerin empatik eğiliminin yüksek olması sporda şiddet ve saldırganlıklarının azalmasına neden olmakta; bireylerin empatik eğiliminin düşük olması sporda şiddet ve saldırganlıklarının artmasına neden olmaktadır. Sülün (2013) hakemler ile ve Yılmaz (2013) ortaöğretim öğrencileri ile empatik eğilim ile sporda şiddet ve saldırganlık davranışlarını inceledikleri çalışmalarında her iki araştırmacı da empatik eğilim ile sporda şiddet ve saldırganlık davranışı arasında negatif (ters yönlü) ilişki olduğu bulgularını elde etmişlerdir.

BÖLÜM 6: SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1.SONUÇ

Bireylerin empatik eğilimleri ile sporda şiddete yönelik davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 312 katılımcıya sunulan kişisel bilgi, Empatik Eğilim Ölçeği ve Sporda Şiddet Ölçeğinden oluşan anket formundan elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1- Araştırmaya katılan örneklemin empatik eğilimi orta düzeyde bulunmuştur.
- 2- Kadınlar, erkeklere göre daha fazla empatik eğilim sergilemektedir.
- 3- 18 yaşın üzerindeki bireylerin empatik eğilim düzeyi, 18 yaş altındaki bireylere göre daha yüksektir.
- 4- Kulüp taraftarı olmayan bireylerin empatik eğilim düzeyi, kulüp taraftarı olan bireylerin empatik eğilim düzeyinden daha yüksektir.
- 5- Anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, spor yapma süresi, ailenin aylık gelir, spor branşı, lisanslı spor yapmış olma, spor şekli, boş zaman etkinlikleri, sigara kullanımı, alkol kullanımı, en fanatik ve en fair play takım görüşüne göre empatik eğilimin farklılık göstermediği tespit edilmiştir.
- 6- Araştırmaya katılan örneklemin sporda saldırganlık ve şiddete eğilimi orta “orta düzeyde” bulunmuştur. En fazla görülen saldırganlık ve şiddet davranışlarının hakemin kararına sinirlenme olduğu tespit edilmiştir.
- 7- 18 yaş altındaki bireyler, 18 yaşın üzerindeki bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.
- 8- Anne eğitim düzeyi lise ve üzerinde olan bireyler, anne eğitim düzeyi ilkökul düzeyinde olan bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.
- 9- 7 yıl ve daha uzun süre spor yapan bireyler, 7 yıldan az süre spor yapan bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.
- 10- Okuldaki spor branşı futbol olan bireyle, diğer branşlardaki bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

11- Lisanslı sporcu olan bireyler, lisanslı sporcu olmayan bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

12- Boş zamanlarında spor etkinliklerinde bulunan bireyler, boş zamanlarında kitap okuyan ve kültürel etkinliklerde bulunan bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

13- Sigara içen bireyler, sigara içmeyen bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

14- Alkol kullanan bireyler, alkol kullanmayan bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

15- Fanatik taraftar olan bireyler kulüp taraftarı olmayan bireylere göre; sadece kulüp taraftarı olan bireyler, kulüp taraftarı olmayan bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

16- En fanatik taraftar olarak Galatasaray taraftarını ve Fenerbahçe taraftarını gören bireyler, en fanatik taraftar olarak Beşiktaş takımını ve diğer takımları gören bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

17- En fairplay taraftar olarak Galatasaray taraftarını ve Fenerbahçe taraftarını gören bireyler, en fairplay taraftar olarak Beşiktaş takımını ve diğer takımları gören bireylere göre daha fazla sporda saldırganlık ve şiddet davranışı sergilemektedir.

18- Sporda saldırganlık ve şiddet davranışlarının cinsiyet, baba eğitim düzeyi, ailenin aylık geliri ve takım veya bireysel spor yapma şekli ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.

19- Empatik eğilim ile sporda şiddet ve saldırganlık davranışı arasında ters yönlü bir ilişki vardır; empatik eğilimdeki bir birimlik artış, sporda saldırganlık ve şiddet davranışında %27'lik bir artışa neden olmaktadır. Bireylerin empatik eğiliminin yüksek olması sporda şiddet ve saldırganlıklarının azalmasına neden olmakta; bireylerin empatik eğiliminin düşük olması sporda şiddet ve saldırganlıklarının artmasına neden olmaktadır.

6.2. ÖNERİLER

Bu çalışma sonucunda konuyla ilgili gelecekte çalışma yapacak araştırmacılara aşağıdaki önerilerde bulunulması uygun görülmektedir;

- 18 yaş altı bireylerde empatik eğilimin düşük, buna karşılık sporda saldırganlık ve şiddet davranışının yüksek olduğu bulgusu dikkate alınarak çalışmalarda örneklem olarak 18 yaş altı bireylerin seçilmesi uygun olacaktır,

- Boş zaman etkinliği olarak kitap okuma ve kültürel etkinlikleri tercih eden bireylerin sporda saldırganlık ve şiddet davranışından uzaklaştığını; sporla ilgilenen bireylerin neden daha fazla saldırgan ve şiddet davranışı sergilediğinin kontrol ve deney gruplarından oluşan deneysel çalışmalarla incelemekte yarar vardır.

- Sigara ve alkol kullanımının sporda saldırganlık ve şiddet davranışı ile neden ilişkili olduğunun araştırılması; araştırma sonuçlarından sporda saldırganlık ve şiddet davranışlarının ortadan kaldırılması konusunda yeni yaklaşımlar sergilenmesi uygun olacaktır.

- Kulüp taraftarı veya fanatik taraftarı olmanın sporda saldırganlık ve şiddet davranışı ile ilişkili olduğunun yeni çalışmalar ile pekiştirilmesi ve medya organlarında konunun işlenmesi yararlı olacaktır.

- Olayların meydana gelmemesi için saldırganlık ve şiddeti doğuran nedenlerin ortadan kaldırılması gereklidir.

- Taraftar temsilcileri sosyal rol liderlik gereği büyük öneme sahip kişilerdir. Her isteyen (amigo) olarak görev yapmaması sağlanmalıdır. Bu temsilciler bir eğitim aldıktan sonra görev almalıdırlar

-. Saldırgan davranışlarda bulunanların tespit ederek gerekli cezayı alması sağlanmalıdır.

- Gerek stada girişlerde gerekse stat alanı içinde sağlıklı fiziksel koşullar oluşturulmalıdır. Beklenmedik bir olayda stadın çok çabuk boşaltılacak şekilde düzenlenmesi sağlanmalıdır.

- Spor yayımları kışkırtıcılıktan uzak, doğru, objektif, yanlış anlamalara izin vermeyecek şekilde, izleyenleri, sporcuyu ve halkı eğitici biçimde olmalıdır.

- Kulüp yöneticileri, görevliler, emniyet güçleri ve taraftar temsilcileri iletişim ve işbirliği içerisinde olmalı ve sorunları birlikte çözmeye çalışmalıdırlar.
- Yapılan yeni düzenleme ile getirilen paso lig uygulaması şiddeti azaltacağı yönünde konuşulurken kendim de şahit olduğum mersin idman yurdu Galatasaray karşılaşmasında yanımda oturan kişilerin koltuk numaraları farklı olduğu halde başka koltuklara oturmaları ve asıl koltuk numarası olan kişiler gelip yanlış oturan kişileri kaldırmak istediğinde tartışma çıkıp kavgaya yol açmıştır. Bu nedenle paso lig uygulaması tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum.
- Riskli maçlarda olay çıkma ihtimalinin öngörülmesi halinde saha içerisinde yeteri kadar tam teçhizatlı kolluk kuvveti bulundurulmalı ve özel güvenlik görevlileri ile birlikte saha ve seyirciler arasında gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Başta sosyal paylaşım siteleri olmak üzere taraftar ve kulüplerin yayın organları, internet siteleri ile diğer bilgi kaynaklarının takip edilerek, müsabaka öncesi, esnası ve sonrasında fanatik ve holiganların yapacağı taşkınlıkların sebep olacağı yaşanması muhtemel olaylara ilişkin alınan duyurular, gerekli tedbirlerin alınması amacıyla federasyon, kulüp ve diğer ilgili birimlere yazılı veya sözlü olarak bildirilmelidir.
- Son dönemlerde yaşanan spor kulüplerine yönelik silahlı saldırılar ve diğer saldırılara karşı takım ve taraftarların geçiş güzergâhlarında güvenlik timi ve trafik eskortu olarak görevlendirilmelidir.
- 6222 sayılı Kanun gereği taraftardan sorumlu kulüp temsilcileri, müsabaka güvenliğinin sağlanması konusunda genel kolluk görevlileri ile özel güvenlik görevlilerine yardımcı olmaları sağlanmalıdır.